

De Probatis|| Sanctorvm|| Historiis

Partim|| Ex Tomis Aloysii Lipoma-||ni, Doctissimi Episcopi, Partim Etiam||
Ex Egregiis Manuscriptis Codicibvs, Qvarvm permultæ antehàc nunquàm
in lucem prodière

Complectens Sanctos Mensivm Novembris Et Decembris

Surius, Laurentius

Coloniae Agrippinae, 1576-

VD16 S 10263

Vita beatissimi Martini Turone[n]sis Episcopi.

[urn:nbn:de:hbz:466:1-77423](https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:hbz:466:1-77423)

templum sancti Menae, & ei donavit tertiam partem marsupii, nempe mille nummos, dicens: Ecce sancte Dei, coram te dixi ei: Quotcunq; vis, nummos accipe & marsupio, & da mihi reliquos: nec hoc in animum induxit, ut faceret: eos accipit sanctum templum tuum pro luminaribus. Fugiens ergo ab eo tempore vanam laudorum superstitionem, cum fuisset catechesi institutus cum domo sua, baptizatus fuit in nomine patris & filij & spiritus sancti: & connumerata fuit vniuersa eius domus inter omnes Christianos, cum pietate & veritate Deum laudans & sancti eius martyrem Menam, quod eos, qui iniuste iurant & transgrediuntur nomen Dei sancti, pudore afficit, & ut nihili fiant, efficit. Ab hoc die, seu iuste, seu iniuste, nullus ausus est iurare in templo sancti. Christianus autem abiit gemens & tremens in domum suam, accepitque dimidium bonorum suorum, & obrulit sancto Menae: & illic motus poenitentia, deslebat peccata sua, & non discessit a templo sancti, donec decessit, cum in poenitentia ambulasset ad Dominum, & consecutus esset veritatem sancto & glorioso martyre Christi Menae.

Periurus Christianus agit poenitentiam.

Mirac. V.

Erat quidam vir claudus ac mancus a puero, & non poterat nec pedibus ambulare, neque laborare manibus, & neque a medico, neque ab vlllo homine ei ferretur auxilium. Cum autem ipse quoque audiuisset ab omnibus curationes & miracula, quae fiebant a sancto Menae, rogauit quosdam, qui eum illuc deduxerunt. Cum cum autem vidisset turba, est admirata. Inuenit vero illic quoque claudus mulierem quendam claudam, quae nunquam est locuta. Permanebant autem ambo illi, a superpetentes curatione. Cum is autem fuisset longo tempore in templo sancti Menae, & non fuisset curatus, valde iratus fuit S. Menae, dicens: Sancte Dei, quomodo video, omnia quae de te audiui, sunt falsa, & non vera. Illa autem nocte sanctus apparuit claudo, & dicit ei: O homo, cur mihi succensuisti? Quid vero tibi mali feci? Sed quoniam, ut dicis, non possum te sanare, nisi feceris, quod dico tibi, non sanaberis in

Eccē quam stupendo medio, Deus per sanctos suos & gratias praebet curationem.

eternum. Dicit ei claudus: Quid faciam domine mi? Dicit ei sanctus: Si velis esse sanus, abi nemine sentiente, & veni ad stragulum mulieris muta, & dormi cum ea, & accipies curationem. Experrectus autem claudus, est admiratus, putans sanctum eum illudere aut tentare, & dixit apud se: Hec mihi misero, nescio quid agam. Veni ut quarerem sanitatem mei corporis, & ut videretur, sanctus me impellit ad fornicationem, & maxime in templo suo, & si hoc fecero, timeo ne mihi aliquid statueretur. Quamobrem iterum indignatus claudus, rursus dixit sancto: Sancte Dei, cum me non possis curare, suades ut me praecipitem in fornicationem? Talis est doctrina sanctorum? Rursus ergo tertio ei in somnis apparens sanctus, dixit: Fac quod tibi dixi, & tunc accipies sanitatem. Ille autem experrectus, dixit: Sancte Dei, facturus sum quod iubes, & ut iubet Deus & tuum auxilium. Deinde cum ad praesentem, ubi iacebat muta, expectauit donec sopori se dedissent omnes turbae, quae erant in templo, & tunc surgens, & se trahens, peruenit ad stragulum muta, & apprehensum mulieris pallium traxit, & eam nudauit. Quando autem nudauit eam, excitata est a metu turbata muta, & est locuta: O violentia, vir supra me ascendit. Ille autem praemetu & pudore, volens se e stragulo praecipitare & fugere, surrexit sanus in illa hora, currens instar cursoris. Tunc admirati omnes, quod factum fuerat, nempe quod & muta esset sanata, & claudus surrexisset sanus, narrans eis ea, quae in somno viderat, omnes Deum laudauerunt, qui per sanctos suos praebet omnibus curationem: & sic ambo domum redierunt, Deum & sanctum Menam laudantes & glorificantes.

Nota, Qui per sanctos suos praebet omnibus curationem.

VITA BEATISSIMI MARTINI TVRONENSIS EPISCOPI, AB EIVS DISCIPULO Seuero Sulpitio conscripta.

EPISTOLA AVTHORIS AD DESIDERIVM.

Seuerus Desiderio charissimo fratri salutem. Ego quidem, frater vnanimis, libellum, quem de vita sancti Martini scripseram, sibi obda sua * premere, & intra domesticos parietes colibere decreueram: quia ut sum natura infirmus, iudicia humana vitabam, ne quod fore arbitror, sermo incultior legentibus displiceret, omniumque reprehensione dignissimus iudicaret, qui materiam, dis-

non promere

feris merito scriptoribus referuandam, impudens occupassem. Sed petenti tibi sapius, negare non potui. Quid enim esset, quod non amor tuo vel cum detrimento mei pudoris impenderem? Ea fiducia tibi libellum edidi, qua nulli a te prodendum reor: quia id spondidisti. Sed vereor, ne tu ei ianua sis futurus, & emissus semel, non queat reuocari. Quod si acciderit, & ab aliquibus eum legi videris, bona venia id a lectoribus postulabis, vt res potius quam verba perpendant, & equo animo ferant, si aures eorum vitiosus forsitan sermo perculerit: quia regnum Dei non in eloquentia, sed in fide constat. Meminerint etiam, salutem seculo non ab oratoribus, sed a piscatoribus predicatam: cum vtiq; si vtile fuisse, id quoque Dominus prestare potuisset. Ego enim cum primum animum ad scribendum appuli, quia nefas putarem tanti viri latere virtutes, apud me ipse didici, vt solacium non erubescerem: quia nec magnam istarum vnquam rerum scientiam contigissem, & si quid ex his studijs olim fortasse libassem, totum id dis-fuerudine tanti temporis perdidissem. Sed tamen ne nos maneat tam molesta de-fensio, suppresso, si tibi videtur, Authoris nomine, libellus edatur. Quod vt fieri valeat, titulum frontis erade, quod mura sit pagina, & quod sufficit, loquatur materi-am, non loquatur auctorem.

ITEM PROLOGVS AVTHORIS.

Lerique mortalium studio glorie secularis inaniter dediti, exinde perennem (vt putabant) memoriam nominis sui quasiuerunt, si vitas clarorum virorum stylo illustrassent. Quae res vtiq; non perennem quidem, sed aliquantulum tamen concepta spei fructum afferebat: quia & sui memoriam (licet incausum) propagabant: & propositis magnorum virorum exemplis, non parua amulatio legentibus excitabatur. Sed tamen nihil ad beatam illam, aeternamque vitam hac eorum cura pertinuit. Quid enim aut ipsis occasura, cum seculo scriptorum suorum gloria profuit? aut quid posteritas emolumentum tulit legendo Hectorem pugnantem, aut Socratem philosophantem? cum eos non solum imitari stultitia sit, sed non acerrime etiam impugnare, demeria. Quippe qui humanam vitam praesentibus tantum actibus aestimantes, spes suas fabulis, animas sepulchris dederunt. Siquidem ad solam hominum memoriam se perpetuandos crederunt, cum hominis officium sit, perennem potius vitam, quam perennem memoriam querere: non scribendo, aut pugnando, vel philosophando; sed pie, sancte, religioseque viuendo. Qui quidem error humanus literis traditus, intantum conualuit, vt multos plane amulos vel inanis philosophiae, vel stultae illius virtutis inuenerit. Vnde facturus mihi operaprecium videtur, si vitam sanctissimi viri, exemplo alijs mox futuram, perscripsero. Quo vtiq; ad veram sapientiam, & caelestem militiam, diuinamque virtutem legentes incitabuntur. In quo ita nostri quoque rationem commodi ducimus, vt non inanem ab hominibus memoriam, sed aeternam a Deo praemium expectemus. Quia etsi ipsi non ita viximus, vt exemplo alijs esse possimus: dedimus tamen operam, ne is lateret, qui esset mirandus. Igitur sancti Martini vitam scribere exordiar, quae, vel ante Episcopatum, vel in Episcopatu gesserit, quanuis nequaquam ad omnia illius potuerim peruenire: adeo ea, in quibus ipse tantum sibi, conscius fuit, nesciuntur; quia laudem ab hominibus non requirens, quantum in ipso fuit, omnes virtutes suas latere voluisset: quaque etiam ex ijs, quae comperta nobis erant, plura omnissimus: quia sufficere credidimus, si tantum excellentiora notarentur. Simul & legentibus consulendum fuit, ne quod his pareret copia congesta fastidium. Obsecro autem eos, qui lecturi sunt, vt fidem dictis adhibeant: ne quae me quicquam, nisi compertum & probatum, scripserit arbitrentur. Alioqui tacere, quam falsa dicere, maluissem.

Y 4 VITAE

URIVS

oper
Jobber

RVIII

5

Homini's officium

Multa san-
cti Martini
miracula
scriptoris
cognita

Nouemb. 11
Cap. 1.
Patria S.
Martini.

Inuitus mi-
litar.

Fit catechu-
menus.

Cogitur mi-
litiæ operã
dare.

Vide humi-
litem.

Matth. 6.

Cap. 2.

Insignis
charitas.

Videt Chri-
stum.

Matth. 23.

Baptizatur.

Cap. 3.

LITVR Martinus Sabariz Pannoniarum oppido
undus fuit, sed intra Italiam Ticini altus est, parentibus
secundum seculi dignitatem non infimis, gentilibus
men. Pater eius miles primùm, post tribunus militum
fuit. Ipse armatam militiam in adolescentia secutus
inter scholares alas sub rege Constantio, deinde sub
liano Cæsare militauit: non tamen spontè, quia à
mis ferè annis diuinam potiùs seruitutem sacrillitiam
pueri spirauit infantia. Nam cum esset annorum de-
cem, inuitis parentibus ad Ecclesiam cõfugit, seque
catechumenum fieri postulauit. Mox mirum in modum
totus in Dei opere conuersus, cum esset annorum duodecim, erenum cõcupiuit
fecissetque votis satis, si ætatis infirmitas non obstidisset. Animo tamen aut circa
monasteria, aut circa ecclesias semper intentus, meditabatur in etate puerili, quomodo
postea deuotus impleuit. Sed cum edictum esset à regibus, vt veteranorum filij ad
militiam scriberentur, prodente patre, qui felicibus eius actibus inuidebat, cum es-
set annorum quindecim, raptus & catenatus, sacramentis militaribus est imple-
tus, vno tantum seruo comite contentus, cui tamen verã vice dominus seruiebat,
ad eò vt plerunquè ei & calcamenta ipse detraheret, & ipse detergeret, cibum vna
caperent, hic sapiùs ministraret. Triennium ferè ante baptismum in armis fuit, in-
ger tamen ab his vitijs, quibus illud hominum genus implicari solet. Multa illi citra
ca commilitones benignitas, mira charitas: patientia verò, atque humilitas, vltra
humanum modum. Nam frugalitatem in eo laudare non est necesse, qua ita vter
est, vt iam illo tempore non miles, sed monachus putaretur. Quibus rebus ita libi
omnes commilitones suos deuinxerat, vt eum miro venerarètur affectu. Necdum
tamen regeneratus in Christo, agebat quendam bonis operibus baptismatis candi-
datum: assistere scilicet laborantibus, opem ferre miseris, egenes alere, nudos ve-
stire, nihil sibi ex militia stipendijs, præter quotidianum victu, reseruare: lam tum
Euangelij non surdus auditor, de crastino non cogitabat.

Quodam itaque tempore, cum iam nihil præter arma & simplicem militiæ ves-
stem haberet, media hyeme, quæ solito asperior inhorruerat, ad eò vt plerisque vis
algoris extingueret, obuium habuit in porta Ambianensium ciuitatis pauperem
nudum. Qui cum prætereuntes, vt sui miserentur, oraret, omnesq; miserum præ-
rerirent, intellexit vir Deo plenus sibi illum, alijs misericordiam non præstanti-
bus, reseruari. Quid tamen ageret? Nihil præter chlamydem, qua indurus erat, ha-
bebat. Iam enim reliqua in opus simile consumpserat. Arrepto itaque ferro, quo
erat accinctus, mediam diuidit, partemque eius pauperi tribuit, reliqua rursus in-
duditur. Interea de circumstantibus ridere nõnulli, quia deformis esset, & truncatus
habitu videretur: multi tamen, quibus erat mens sanior, altiùs gemere, qui simile
nihil fecissent, cum vtrique plus habentes, vestire pauperem sine sua nuditate potui-
issent. Nocte igitur infecuta, cum se sopori dedisset, vidit Christum chlamydis iura,
qua pauperem texerat, parte vestitum. Intueri diligentissimè Dominum, vestemque
quam dederat, iubetur agnoscere. Mox ad Angelorù circumstantium multitudinè
audiuit Iesum clara voce dicentè: Martinus adhuc catechumenus hæc me veste cõ-
textit. Verè memor Dominus dictorum suorum, qui antè prædixerat: Quando ita feci-
stis hæc vni ex minimis istis, mihi fecistis: se in paupere professus est fuisse vestitum.
Et ad confirmandu tam boni operis testimoniũ, in eodem se habitu, quem pauper
acceperat, est dignatus ostendere. Quo viso, vir beatissimus non in gloriã est clarus
humanã, sed bonitatè Dei in suo opere cognoscens, cū esset annorũ duodeviginti,
ad baptismũ conuolauit. Nec tamen statim militiæ renũciauit, tribuni sui precibus
euctus, cui contuberniũ familiare præstabat. Etenim tráfecto tribunatũs sui tem-
pore, renunciaturũ se seculo pollicebatur. Qua Martinus expectatione suspensus,
per bienniũ ferè, posteaq; est baptismũ consecutus, solo scilicet nomine militauit.
Interea irruentibus intra Gallias barbaris, Iulianus Cæsar coacto in vnum exer-
citu, apud Vangionum ciuitatem donatium coepit erogare militibus. Et (vt est
consuetudinis) singuli citabantur, donèc ad Martinum ventum est. Tum verò
oppor-

S

opportunitatem tempus existimans, quo peteret missionem, (neque enim integrum sibi fore arbitrabatur, si donarium, non militaturus, acciperet.) Haec tunc, inquit ad Caesarem, militavi tibi: nunc patere, ut militem Deo: donarium tuum pugnaturus accipiat alter: Christi ego miles sum, pugnare mihi non licet. Tum vero adversus hanc vocem Tyrannus infremuit, dicens eum metu pugnæ, quæ postera die erat futura, non religionis gratia, detrectare militiam. At Martinus intrepidus, immo illato sibi terrore constantior: Si hoc, inquit, ignaviae adscribitur, non fidei, crastina die ante aciem inermis ad stabo, & in nomine Domini Iesu, signo Crucis, non clypeo, protectus, aut galea, hostium cuneos penetrabo securus. Retrudi ergo in custodiam iubetur: facturus fidem dictis, ut inermis barbaris obijceretur. Postera die hostes legatos de pace miserunt, sua omnia, seque dedentes. Unde quis dubitet hanc verè beati viri fuisse victoriam, cui praestitum sit, nè inermis ad praelium mitteretur? Et quâvis pius Dominus servare militem suum inter hostium gladios & tela potuisset: ramen nè vel aliorum morte, sancti violaretur obtutus, exemit pugnae necessitatem. Neque enim aliam pro milite suo Christus debuit praestare victoriam, quàm ut subactis sine sanguine hostibus, nemo moreretur.

Detrectat militiam.

Eccè virtutem sanctæ Crucis inquam confiterat S. Martinus.

Cap. 4. Relicta militiâ, venit ad Hilariû Episcopû,

Fit exorcista.

Incidit in latrones.

Nota constantiam.

Latronem convertit.

Psal. 17.

Multa ab Arrianis peritur.

Mediolani condit monasterium.

Nota victum.

Exinde relicta militia, sanctum Hilarium Pictaunæ Episcopum civitatis, cuius tunc in Dei rebus spectata & cognita fides habebatur, expetiuit, & aliquandiu apud eum commoratus est. Tenavit autem idem Hilarius, imposito diaconatus officio, sibi eum archiepiscopi implicare, & ministerio vincere diuino. Sed cum sapientissimè restitisset, indignum se esse vociferans, intellexit vir Dei altioris ingenij, hoc eum modo posse constringi, si id ei officij imponeret, in quo quidam locus iniuriæ videretur. Itaque exorcistam eum esse præcepit. Quam ille ordinationem, nè despexisset tanquam humiliorem videretur, non repudiavit. Nec multò post admonitus per soporem, ut patriam, parentesque, quos adhuc gentilitas detinebat, religiosa sollicitudine visitaret, ex voluntate sancti Hilarij profectus est, multisque ab eo obstrictus precibus & lachrymis, ut rediret, mœstus, ut ferunt, peregrinatione illam aggressus est, contestatus fratres multa se adversa passurum: quod postea probavit eventus. Ac primum inter Alpes denia secutus, incidit in latrones. Cumque unus securim elevatam in caput eius librasset, istum ferientis dextra sustinuit alter. Vincis tamen post tergum manibus, vni servandus & custodiendus traditur. Qui cum eum ad remotiora duxisset, percontari ab eo coepit, quisnam esset. Respondit Christianum se esse. Quærebatur etiam ab eo, an timeret. Tunc verò constantissimè profitebatur, nunquam se tam fuisse securum: quia sciret misericordiam Domini maximè in tentationibus futuram: se magis illi dolere, qui Christi misericordia, ut potè latrocinia exercens, esset indignus. Ingressusque Evangelicam disputationem, verbum Dei latroni predicabat. Quid longius morer? Latro credidit, persecutusque Martinum viam reddidit, orans ut pro se Dominum precaretur. Idemque postea religiosam ducere vitam visus est, ad eò ut hæc, quæ supra retulimus, ab eo audita dicantur. Igitur Martinus inde progressus, cum Mediolanum præterisset, diabolus in itinere, humana specie assumpta, se ei obviam tulit, quò tenderet, requiens. Cumque id à Martino responsi accepisset, se quò Dominus vocaret, intèdere, ait ad eum: Quocumque ieris, vel quæcunque tentaveris, diabolus tibi adversaturus. Tunc ei prophetica voce respondit: Dominus mihi adiutor est, non timebo quid faciat mihi homo: statimque è conspectu eius inimicus evanuit. Itaque ut animò ac mente conceperat, matrem gentilitatis absoluit errore, patre in malis perseverante: plures tamen suo salvavit exemplo. Deinde cum hæresis Arriana per totum orbem, & maxime intra Illyricum pullulasset, cum adversus perfidiam sacerdotum solus penè acerrimè repugnaret, multisque supplicijs esset affectus, (nam & publicè virgis caesus est) & ad extremum de civitate exire cõpulsus, Italiã reperes, cum intra Gallias quocumque discessu S. Hilarij, quem ad exilium hæreticorum vis coegerat, turbatã Ecclesiã comperisset, Mediolani sibi monasterium statuit. Ibi quoque eum Auxentius, auctor & princeps Arrianorum, gravissimè insectatus est: multisque affectu iniurijs, de civitate exturbavit. Cedendũ itaque tẽpori arbitratus, ad insulam Gallinariã nomine secessit, comite quodã presbytero, magnarũ virtutum viro. Hic aliquandiu radicibus vixit herbarũ. Quo tempore helliborum, venenatum, ut ferunt, gramen in cibũ sumpsit. Sed cum vini veneni in se grassantis, vicina iam morte, sensisset, immines periculũ oratione repulit, statimque omnis dolor fugatus est. Nec multò post, cum S. Hilario compe-

URTIUS

gover

Jobber

RVIII

5

comperisset regis pœnitentia potestatem indultam fuisse redeundi, Romæ ei tentavit occurrere. Profectusque est ad urbem.

Cap. 5.

Cum iam Hilarius præterisset, ita cum est vestigijs persecutus. Cumque ab eo gratissimè esset susceptus, haud longè sibi ab oppido monasteriũ collocauit. Quo tempore quidam ei se catechumenus iunxit, cupiens viri sanctissimi institui disciplinis. Paucisq; interpositis diebus, languore correptus, vi febrium laborabat. At tum Martinus fortè discesserat: & cum per triduum defuisset, regressus exanimè corpus inuenit. Ita subita mors fuerat, vt absque baptismate humanis rebus excederet. Corpus in medio positum, tristi mœrentium fratrum frequentabatur officio: cum Martinus flens & ciulans, accurrit. Tum verò tota spiritũ sanctum mente concipiens, egredi cellulam, in qua corpus iacebat, ceteros iubet: ac foribus obferatis, super exanimata defuncti fratris membra prostermitur. Et cum aliquandiu orationi incubuisset, sensissetque per spiritum Domini adesse virtutẽ, erectus paululum, & in defuncti ora defixus, orationis suæ ac misericordiæ Domini intrepidè expectabat aduentum. Vixque duarum ferè horarum spatium intercesserat: vidit defunctum paulatim membris omnibus commoueri, & laxatis in vsum videns palpitare luminibus. Tum verò magna ad Dominum voce conuersus, gratias agens, cellulam clamore compleuerat. Quo audito, qui pro foribus adstiterant statim irruunt. Mirum spectaculum: quod videbant viuere, quem mortuum reliquissent. Ita redditus vitæ, statim baptisma cõsecutus, plures postea vixit annos. Primusque apud nos Martini virtutum vel materia, vel testimonium fuit. Idem tamen referre erat solitus, se corpore exutum, ad tribunal iudicis ductum, deponiturque obscuris locis & vulgaribus turbis, tristem excepisse sententiam. Tunc per duos Angelos iudici fuisse suggestum, hunc esse, pro quo Martinus oraret. Itaque eosdem Angelos se iustum reduci, & Martino redditum, vitæque pristinae restitutum. Ab hoc primo tempore beati viri nomen enituit, vt qui sanctus iam ab hominibus habebatur, potens etiam, & verè Apostolicus haberetur.

Cap. 6.

Nec multò post dum agrum Lupicini cuiusdam, honorati secundum seculum viri præteriret, clamore & lacu turbæ plangentis excipitur. Ad quam cum solitus adstitisset, & quis esset hic fletus, inquireret, indicatur, vnũ è familia seuulum laqueo sibi vitam extorsisse. Quo cognito, cellulam, in qua corpus iacebat, ingreditur: exclusisque omnibus turbis, superstratus corpori, aliquantisper orauit. Mortuiuiscente vultu, inardescens oculis, in ora illius defunctus erigitur, lenoq; conamine enisus assurgere, apprehensa beati viri dextra, in pedes constitit, atq; iustitiam eo vsque ad vestibulum domus, turba omni inspectante, processit.

*marcescentibus
Alterũ defunctũ excitat.

Cap. 7.

Creatur Turronen. Episcopus.

Sub idem ferè tempus ad Episcopatum Turonica petebatur Ecclesia. Sed cum ærui à monasterio suo nõ facile posset, Ruricius quidam vnus è ciuibus, vxoris iam in itinere ciuium turbis, sub quadam custodia ad ciuitatem vsque deducitur. Mirum in modum incredibilis multitudo non solum ex illo oppido, sed etiam ex vicinis vrbibus ad suffragia ferèda conuenerat. Vna omnium voluntas, eadem vota, eademque sententia, Martinum Episcopatu esse dignissimum: felicem fore calli Ecclesiam sacerdote. Pauci tamen, & nonnulli ex Episcopis, qui ad cõstituendum antistitem fuerant euocati, impiè repugnabant, dicentes scilicet, contemptibilem esse personam, indignum esse Episcopatu hominẽ despiciabilem, veste sordidum, crine deformem. Ità à populo sententiæ sanioris hæc illorum irrisa dementia est, qui illustrem virum, dum vituperare cupiunt, prædicabant. Nec verò aliud histere licuit, quàm quod populus Domino volente cogebat. Inter Episcopos tamen qui adfuerant, præcipuè Defensor quidã nomine, dicitur restitisse. Vnde animaduersum est, grauius illum lectione Prophetica tunc notatum. Nam cum fortuito lector, cui legendi eo die officium erat, interclusus à populo defuisset, turbatis ministris, dum expectatur, qui non aderat, vnus è circumstantibus, sumpto psalterio, quem primum versus inuenit, arripuit. Psalmus autè hic erat: Ex ore infantium & lactentium perfecisti laudem propter inimicos tuos, vt destruas inimicũ, & defensorẽ. Quo lecto, clamor populi tollitur, pars aduersa confunditur: Atq; ita habitum est, diuino nutu psalmũ hunc lectum fuisse, vt testimoniu operis sui Defensor audiret, quia ex ore infantiu atq; lactentium in Martino Domini laude perfecta, & ostensus pariter, & destructus est inimicus. Iam verò sumpto Episcopatu, qualẽ se

Psal. 8.
Ela. 32.

In Episcopatu vt se gesserit.

quantumque praestiterit, non est nostrae facultatis euoluere. Idem enim constan-
tissimè perseuerabat, qui prius fuerat. Eadem in corde eius humilitas: eadem in ve-
stitu eius vilitas erat. Atque ita plenus auctoritatis & gratiae, implebat Episcopi
dignitatem: vt non tamen propositum monachi virtutemque desereret. Aliquan-
diu ergo adhærenti ad ecclesiam cellula vsus est. Deindè cum inquietudinè se fre-
quentantum ferre nõ posset, duobus ferè extra ciuitatem millibus monasterium
sibi statuit. Qui locus tam secretus & remotus erat, vt eremi solitudinem non de-
sideraret. Ex vno enim latere præcisâ montis excelsi rupe ambiebatur, reliquam
planitiem Liger fluius reducto paululum sinu clauferat. Vna tantum, eademque
arcta admodum via adiri poterat. Ipse ex lignis cõtextam cellulam habebat: mul-
ti que ex fratribus in eundem modum. Plerique saxo superiecti montis cauato, res-
cepracula sibi fecerant. Discipuli verò octoginta erant, qui ad exemplû beati ma-
gisti instituebantur. Nemo ibi quicquam proprium habebat, omnia in mediû con-
feriebantur. Non emere, aut vendere (vt plerisque monachis moris est) cuiquam li-
cebat. Ars ibi, exceptis scriptoribus, nulla habebatur: cui tamen operi minor ætas
deputabatur: maiores orationi vacabât. Rarus cuiquam extra cellulam suâ egres-
sus, nisi cum ad locum orationis conueniebant. Cibû vnâ omnes post horam icu-
nij accipiebant. Vinum nemo nouerat, nisi quem infirmitas coëgisset. Plerique ca-
melorum setis vestiebantur: mollior ibi habitus pro crimine erat. Quod eo magis
firmiter necesse est, quòd multi inter eos nobiles habebantur, qui longè aliter edu-
cati, ad hanc se humilitatem & patientiam coëgerant. Pluresque ex his postea Epi-
scopos vidimus. Quæ enim esset ciuitas, aut Ecclesia, quæ non sibi de Martini mo-
nasterio cuperet sacerdotem?

Sed vt reliquas virtutes eius, quas in Episcopatu egit, aggrediar: erat haud longè
ab oppido proximus monasterio locus, quem falsâ hominum opinio, velut conse-
cralis ibi martyribus consecrauerat. Nam & altare ibi à superioribus Episcopis
constitutum habebatur. Sed Martinus non temerè adhibens incertis fidem, ab his,
qui maiores natu erant, presbyteris vel clericis flagitabat nomen sibi martyris, &
tempora passionis ostendi: grandi se scrupulo permoueri, quòd nihil certi cõstans
sibi Maiorum memoria tradidisset. Cum aliquandiù ergo à loco illo se abstinuif-
set, nec derogans religioni, quia incertus erat: nec auctoritatem suam vulgo ac-
commodâs, nè supersticio conualesceret, quodam die, paucis secum adhibitis fra-
tribus, ad locum pergit: Deindè super sepulcrum ipsum adstâs, orauit ad Dominû,
vt quis esset, vel cuius meriti sepultus, ostenderet. Tum conuersus ad lauam, videt
propè assistere vmbra fœdida, & trucè. Imperat nomen meritumq; vt loqueretur.
Nomen edicit, de crimine cõfiterur, latronem se fuisse ob scelera percussum, vulgi
errore celebratum, sibi nihil cum martyribus esse cõmune, cum illos gloria, se po-
ena retineret. Mira res: vocem loquentis, qui aderant, audiebant, personam tamen
non videbant. Tum Martinus, quid vidisset, exposuit: Iussitque ex eo loco altare,
quod ibi fuerat, submoueri, atq; ita populum superstitionis illius absoluit errore.

Accidit autem insequenti tempore, dum iter ageret, vt gentilis cuiusdã corpus,
quod ad sepulcrum cum supersticioso funere deferebatur, obuium haberet. Con-
spicatusque eminens venientem turbam, quidnam id esset ignarus, paululum stetit.
Nam cum ferè quingentorum passuum interuallum esset, vt difficile fuerit digno-
scere, quid videret: tamen quia rusticam manum cerneret, & agente vento lintea-
mina corpori superiecta volitarent, profanos sacrificiorû ritus agi credidit: quia
esset hæc Gallorum rusticis consuetudo, simulacra dæmonum candido tecta vela-
mine misera per agros suos circumferre demètia. Eleuato ergo in aduersum signo
Crucis, imperat turbæ non moueri loco, onusque deponere. Hic verò mirum in
modum videres miseros primùm velut saxa riguisse: deindè cum primò mouere
se summo conamine niterentur, vltra accedere non valentes, ridiculam in vtri-
ginem rotabantur, donèc victi, corporis onus deponunt attoniti, & semet inuicem
ad spectantes, quidnam sibi accidisset, taciti cogitabant. Sed cum beatus vir compè-
risset exequiarum illam esse frequentiam, non factorum, eleuata fursùm manu,
dat eis abeundi, & rollendi corporis potestatem. Itâ eos & cum voluit, stare com-
pulsit: & cum libuit, abire permisit.

Item dum in vico quodam templum antiquissimum diruisset, & arborem pi-
num, quæ sano erat proxima, esset aggressus excidere: tum verò antistes loci illius,
cetera

Monasteriũ
extiuit.

Nora vitæ
asperitatem
in illo mo-
nasterio.

Cap. 8.

Latronem
pro marty-
re ignota
ritia cultum
deprehendit.

Cap. 9.

Error rusti-
corum in
Gallijs.

Cap. 10.

URTIUS
OPER
TIOBER
RVIII
5

Vult arbore
demoni de-
dicatam ex-
cidere.

cæteraque gentilium turba cœpit obsistere. Et cum iidem illi, dum templum eue-
titur, imperante domino, acquiescissent, succidi arborem nō pariebantur. Ille qui-
dem eos sedulè commonere, nihil esse religionis in stipite, Dominum potiùs, cui
seruiret ipse, sequerentur: arborem illam excidi oportere, quia esset dæmoni dedi-
cata: Tum vnus ex illis, qui erat audacior cæteris: Si habes, inquit, aliquam de Do-
tuo, quem dicis te colere, fidutiam, nosmet ipsi succidimus hanc arborem: Tu ru-
tem excipe, & si tecum est tuus, vt dicis, Dominus, euades. Tum ille intrepidè con-
fusus in Domino, facturum se pollicetur. Hic verò ad istiusmodi conditionem
omnis illa gentilium turba consentit, facilemque arboris suæ habere iacturam, si
inimicum sacrorum suorum, casu illius obruissent. Itaque cum vnā in partem
pinus illa esset accliuis, (vt non esset dubium, quam in partem succisa corrueret) in
loco vinctus statuitur pro arbitrio rusticorum, quò arborem esse casuram nemo
dubitabat. Succidere igitur ipsi suam pinum cum ingenti gaudio, lætitiâque cœpe-
runt. Aderat eminùs turba mirantium. Iamque paulatim nutare pinus cœpit, &
ruinam suam casura minitari. Pallebant eminùs monachi, & periculo iam prop-
ore conterriti, spem omnem, fidemque perdididerant, solam Martini mortem ex-
spectantes. At ille confusus in Domino, intrepidus opperens, cum iam fragorem sil-
pinus concidens edidisset, iam cadenti, & super se ruenti, eleuata protinùs obu-
manu, salutis signum opposuit. Tum verò turbinis modo retroactam putares: in-
diuersam in partem ruit, ad eò vt rusticos, qui in tuto loco steterant, penè prostra-
uerit. Tum verò in cælum clamore sublato, gentiles stupere miraculo, monachi
flere præ gaudio, Christi nomen in commune ab omnibus prædicari: satisque con-
stitit, eo die salutem illi venisse regioni. Nam nemo ferè ex immani illa multitu-
dine gentilium fuit, qui non impositione manûs desiderata, in Dominum Iesum
Christum, relicto impietatis errore, crediderit. Et verè ante Martinum pauci ad-
modum, immò penè nulli, in ijs regionibus Christi nomen receperat. Quod ad eò
virtutibus illius, exemploque conualuit, vt iam ibi nullus locus sit, qui non aut ec-
clesijs frequentissimus, aut monasterijs sit repletus. Nam vbi fana destruxerat, sta-
tim ibi aut ecclesias, aut, aut monasteria construabat.

Vide vim
signi sanctæ
Crucis.

Mulci ethni-
ci credunt.

Nota de tē-
plis & mo-
nasterijs,
quæ hodie
hæretici
euerunt.
Cap. 11.

Nec minorem sub idem ferè tempus eodem in opere virtutè edidit. Nam cum
in vico quodam sano antiquissimo & celeberrimo ignem inieciisset, in proximam,
immò adhaerentem domum, agente vento, flammarum globi ferebantur. Quod
vbi Martinus aduertit, rapido cursu tectum domûs scandit, obuiam se venientibus
flammis inferens. Tum verò mirum in modum cerneret contra vim venti ignem
retorqueri, vt compugnantium inter se elementorum quidam conflictus videre-
tur. Ità virtute Martini ibi tantum ignis est operatus, vbi iussus est.

Cap. 12.

In vico autem, cui Leprosum nomen est, cum idem templum opulentissimum
superstitiosæ religionis voluisset euertere, restitit ei multitudo gentilium, ad eò vt
non absque iniuria sit repulsus. Itaque secessit ad proxima loca, ibique per triduum
cilicio tectus & cinere, ieiunās semper atque orans, precabatur Dominum, vt quia
templum illud euertere humana manu nō potuisset, virtus illud diuina dirueret.
Tum subitò ei duo Angeli hastati atque scutati instar militiæ cælestis se obtulerunt,
dicentes missos se à Domino, vt rusticam multitudinem fugarent, præsidiumque
Martino ferrent, nè quis, dum templū direretur, obsisteret. Rediret ergò, & opus
conceptum deuotus impletet. Ità regressus ad vicum, spectantibus gentilium turbis,
& quiescentibus, dum profanam ædem vsque ad fundamenta dirueret, aras omnes
atque simulacra redegit in puluerem. Quo viso, rustici cum se intelligerent diu-
no nutu obtupefactos atque perterritos, nè Episcopo repugnarent, omnes ferè in
Iesum Dominum crediderunt, clamantes palàm, & cōfidentes, Deum Martini esse
colendum, idola negligenda, quæ sibi adesse non possent.

Cap. 13.

Quid etiam in pago Hæduorum gestum sit, referam. Vbi dum templum itidem
euereret, furens gentilium rusticorum in eum irruit multitudo. Cumque vnus au-
dacior cæteris, stricto eum gladio peteret, reiecto pallio, nudam ceruicem percussit
fori præbuit. Nec cunctatus est ferire gentilis: sed cum dexteram altius extulisset,
resupinus ruit, confternatusque diuino metu, veniam precabatur.

Diuinitus
puniuntur
eum cadere
volentes.
Cap. 14.

Nec dissimile huic fuit illud: Cum eum idola destruentem cultro quidam fer-
re voluisset, in ipso ictu ferrum ei de manibus excussum, non comparuit. Plerum-
que autem contradicentibus sibi rusticis, nè eorum fana destrueret, ità prædicatio-
ne sancta-

Et gentiliū animos mitigabat, vt luce eis veritatis ostensa, ipsi sua templa subuerterent. Curationum verò tam potens in eo gratia erat, vt nullus ferè ad eum ægrotus accesserit, qui non continuò receperit sanitatem: quod vel ex consequenti liquet exemplo.

Treueris puella quædam dira paralyfis ægritudine tenebatur, ita vt iam per multum tempus nullo ad humanos vsus corporis officio fungeretur: omni ex parte præmorta, vix tenui spiritu palpitabat. Tristes ad solam funeris expectationē assistebant propinqui: cum subito nunciatur, ad ciuitatem illam venisse Martinum. Quod vbi puellæ pater comperit, cucurrit exanimis, pro filia rogaturus. Et fortè Martinus iam ecclesiam fuerat ingressus. Ibi inspectante populo, multisque alijs Episcopis præsentibus, ciuilans senex genua eius amplectitur, dicens: Filia mea moritur misero genere languoris, & quod ipsa est morte crudelius, solo spiritu viuit, iam carne præmorta. Rogo vt eam adeas, atque benedicas: Confido enim, quòd per te reddenda sit sanitati. Quæ ille voce confusus obstupuit, & refugit, dicens hoc suæ non esse virtutis: senem errare iudicio: non esse se dignum, per quem Deus signum virtutis ostenderet. Perstare cepit vehementius flens pater, & orare, vt exanimum visitaret: postremò à circumstantibus Episcopis ire compulsus, descendit ad domum puellæ. Ingens turba præforibus expectans, quidnam Dei seruus esset facturus. Ac primùm (quæ erant illius familiaria in istiusmodi rebus arma) solo prostratus orauit. Indè agram intuens, duci sibi oleum postulat. Quod cum benedixisset, in os puellæ vim sancti liquoris infudit, statimque vox reddita est. Tum paulatim singula còtractu eius coeperunt membra viuificare, donèc firmatis gressibus, populo teste, surrexit.

Eodem tempore Tetradij cuiusdam procòsularis viri seruus dæmonio correptus, dolendo exitu cruciabat. Rogatus ergò Martinus, vt ei manum imponeret, deduci eum ad se iubet. Sed nequam spiritus nullo proferri modo ex cella, in qua erat, potuit: ita in aduenientes rabidis dentibus sæuiebat. Tum Tetradius ad genua beati viri aduoluit, orans vt ad domum, in qua dæmoniacus habebatur, ipse descenderet. Tum verò Martinus negat, se profani & gentilis hominis domum adire posse. Nam Tetradius eo tempore adhuc gentilitatis errore implicitus tenebatur. Spondet ergò se, si de puero dæmon fuerit eiectus, Christianum fore. Ità imposita manu puero, immundum ab eo spiritum eiecit. Quo viso, Tetradius Dominum nostrum Iesum Christum credidit, statimque catechumenus factus, nec multò post baptizatus est, semperque Martinum salutis suæ auctorem miro coluit affectu.

Per idem tempus in eodem oppido ingressus patrisfamilias cuiusdam domum, in limine ipso restitit, dicens, horribile in atrio domus dæmonium se videre. Cui cum, vt discederet, imperaret, quendam è familia, qui in interiore parte adium morabatur, arripuit: sæuire dentibus miser cepit, & obuios quoscunque laniare. Commota domus, familia turbata, populus in fugam versus, Martinus se furenti obijcit, ac primùm stare ei imperat. Sed cum dentibus fremeret, hiantique ore morsum minaretur, digitos ei Martinus in os intulit: Si habes, inquit, aliquid potestatis, hos deuora. Tum verò ac si candens ferrum faucibus accepisset, longè reductis dentibus, digitos beati viri vitabat attingere. Et cum fugere de obsessio corpore poenis & cruciatibus cogere, nec tamen exire ei per os liceret, fœda relinquens vestigia, fluxu ventris egressus est.

Interea cum de motu atque impetu barbarorum, subito ciuitatē fama turbasset, dæmoniacū ad se exhiberi iubet. Imperat, an verus esset hic nuncius, fateretur. Tum confessus est sedecim dæmones fuisse, qui rumorem hunc per populū disseminassent, vt hoc saltem metu ex illo Martinus oppido fugaretur: barbaros nihil minùs, quam irruptionem, cogitare. Ità cum hæc immundus spiritus media in ecclesia fateretur, metu & turbatione præsentis ciuitas liberata est.

Apud Parisios verò dum portam ciuitatis illius, magnis secum turbis euntibus, introiret, leprosum miserabili facie, horrentibus cunctis, osculatus est, atque benedixit: statimque omni malo emundatus, postero die ad ecclesiam veniens nitenti cute, gratias pro sanitate, quam receperat, agebat. Sed nec hoc prætereundum est, quòd fimbriæ vestimentis eius cilicioque detracta, crebras super infirmantibus egere virtutes. Nam cum aut digitis illigata, aut collo indita sunt, persapè ab ægrotantibus morbos effugauerunt.

Arboreus autem, vir præfectorius, sancti admodum & fidelis ingenij, cum filia eius

Mira curationum gratia.

Cap. 15.

Præclarum miraculum adhibito oleo benedicto.

Cap. 16.

Sanat dæmoniacum, & procòsularis credit.

Cap. 17.

Alius curationis dæmoniacus.

Cap. 18.

Nota fallacia dæmonum.

Cap. 19.

Leprosus curatur.

Cap. 20.

Z

grauif-

URTIUS

1000
1000
RVIII
5

grauissimis quartanæ febribus vreretur, epistolam Martini, quæ casu ad eum delata fuerat, pectori puellæ in ipso accessu ardoris inseruit: statimque fugata febris est. Quæ res apud Arborium tantum valuit, vt statim puellam Deo voueret, & perpetuæ virginitati dicaret. Profectusque ad Martinum, puellam ei præsens ob virtutum eius testimonium, quæ per absentem licet curata esset, obtulit. Neque ab alio eam, quam Martinus, habitu virginitatis imposito, passus est consecrari.

Cap. 21.

Paulinus verò, vir magni postmodum futurus exempli, cum oculum grauitè dolore cœpisset, & iam pupillam eius crassior nubes superducta texisset, oculum ei Martinus peniculo contigit, pristinamque ei sanitatem, sublato omni dolore, restituit.

Cap. 22.

Ipse autem cum casu quodam esset affectus, cum exanimis iaceret in cellula, & immodicis doloribus cruciaretur, nocte ei Angelus visus est eluere vulnera, & salubri vnguento contusi corporis membra contingere. Atque ita postero die restitutus est sanitati, vt nihil vnquam pertulisse incommodi putaretur. Sed quia longum est ire per singula, sufficiant hæc, vel pauca de plurimis: satisque sit, nos & in excellentibus non subtrahere veritatem, & in multis vitare fastidium.

Cap. 23.

Maximus
Imp. feroci
ingenio.

S. Martinus
vt se erga
eugesserit.

Atque vt minora tantis inferam, quantum (vt est nostrorum ætas temporum, quibus iam deprauata omnia, atque corrupta sunt) penè præcipuum sit adulationi regni sacerdotalem non cessisse constantiam: cum ad Imperatorem Maximum, ferocis ingenij virum, & bellorum ciuiliū victoria elatum, plures ex diuersis partibus Episcopi conuenissent, & foeda circa Principem omnium adulatio notaretur, sequens de generi inconstantia regni clientelæ sacerdotalis dignitas subdidisset, in solo Martino Apostolica autoritas permanebat. Nam etsi pro aliquibus supplicandum regi iussu imperauit potius, quam rogauit. Et à conuiuio eius frequenter rogatus abstinuit, quod cens, se mensæ eius participem esse non posse, qui duos Imperatores, vnum regnum, alterum vita expulisset. Postremò cum Maximus se non spontè sumpsisset imperium affirmaret, sed impostam sibi à militibus diuino nutu necessitatem regni, armis defendisse: & non alienam ab eo Dei voluntatem videri, penes quem tam incredibile euentu victoria fuisset, nullumque ex aduersarijs, nisi in acie, occubuisse, tandem victus vel ratione, vel precibus, ad conuiuium venit, mirum in modum gaudente rege, quòd id impetrasset. Coniux autem maderant, veluti ad diem festum euocati summi atque illustres viri, Præfectus, idemque Consul Euodius, quo nihil vnquam infestius fuit, Comites duo, summa potestate præditi, frater regis, & patruus: medium inter hos Martini presbyter accubuerat: ipse autem sellula iuxta regem posita confederat. Ad medium ferè conuiuium (vt moris est) pateram regi minister obtulit. Ille sancto admodum Episcopo dari potius iubet, expectans atque ambiens, vt ab illius dextera poculum sumeret. Sed Martinus, vbi ebibit, pateram presbytero suo tradidit, nullum scilicet existimans digniorem, qui post se prior biberet: nec integrum sibi fore, si aut regem ipsum, aut eos, qui à rege erant proximi, presbytero prætulisset. Quod factum Imperator, omnesque, qui tunc aderant, ita admirati sunt, vt hoc ipsum eis, in quo contempti fuerant, placeret. Celeberrimumque per totum palatium fuit, fecisse Martinum in regis prandio, quod in infimorum iudicium conuicijs Episcoporum nemo fecisset. Eidemque Maximo longè antè prædixit futurum, vt si ad Italiam pergeret, quòd ire cupiebat, bellum Valentiniano Imperatori inferens, sciret se primo quidem impetu futurum esse victorem, sed paruo post tempore esse periturum. Quod quidem ita vidimus. Nam primo aduentu eius, Valentinianus in fugam versus est. Deindè post annum ferè, resumptis viribus, captum intra Aquilæ muros Maximum interfecit.

Cap. 24.

Diabolus
multis con-
uicijs eum
aggreditur.

Constat autem, etiam Angelos ab eo plerumque visos, ita vt cõserto inuicem apud eum sermone loquerentur. Diabolum verò ita conspicabilem, & subiectum oculis habebat, vt, siue se in propria substantia contineret, siue in diuersas figuras specialesque nequitas transfuisset, qualibet ab eo sub imagine videretur. Quod cum diabolus sciret se effugere non posse, conuicijs eum frequenter vigeat, quia fallere non posset insidijs. Quodam tempore cornu bouis cruentum in manu tenens, cum ingenti fremitu cellulam eius irrupit, cruentamque ostentans dexteram, & admisso recens scelere congaudens: Vbi est, inquit, Martine, virtus tua? Vnum de tuis modò interfeci. Tunc ille conuocatis fratribus refert, quid diabolus indicasset. Solicitos esse præcepit per cellulas singulorum, quisnam hoc casu fuisset affectus. Neminem quidem

dem deesse de monachis, sed vnum rusticum mercede conductum, vt vehiculo ligna deferret, isse ad syluam nunciant. Iubet igitur aliquos ire ei obuiam. Ita haud longè à monasterio iam penè exanimis inuenitur. Extremum tamen spiritum trahens, indicat fratribus casum mortis, & vulneris, iunctis scilicet bobus, dum dissoluta arctius lora constringit, bouem sibi excusso capite inter inguina cornua iniecisse. Nec multò post vitam finiuit. Videris, quo iudicio Domini diabolo data fuerit hæc potestas. Verum in Martino illud mirabile erat, quòd non solum hoc, quod supra retulimus, sed multa istiusmodi, si quoties accidissent, longè antè præuidebat, & sibi nunciata, fratribus indicabat. Frequenter autem diabolus, dum mille nocendi artibus sanctum virum conaretur illudere, visibilem se ei formis diuersissimis ingerebat. Nam interdum in louis personam, plerunquè Mercurij, persæpè etiam Veneris ac Mineruæ transfigurati se vultibus offerebat. Aduersus quem semper interritus, signo se Crucis, & orationis auxilio protegebat. Audiebantur plerunquè conuicia, quibus illum dæmonum turba proteruis vocibus increpabat. Sed omnia falsa & vana cognoscens, non mouebatur obiectis. Testabantur etiam aliqui ex fratribus, audisse se dæmonem proteruis Martinum vocibus increpantem: Cur intra monasterium aliquos ex fratribus, qui olim baptismum diuersis erroribus perdidissent, conuersos postea recepisset, exponentem crimina singulorum: Martinum diabolo repugnantem, respondisse constanter: Antiqua debita melioris vitæ conuersione purgari, & per misericordiam Domini absoluedos esse peccatis, qui peccare desinerent. Contrà dicente diabolo: Non pertinere ad veniam criminosos, & semel lapsis nullam à Domino præstari posse clementiam: tunc in hanc vocem fertur exclamasse Martinus: Si tuipse, ô miserabilis, ab hominum infestatione desisteres, & te factorum tuorum vel hoc tempore, cum dies iudicij in proximo est, pœniteret, ego tibi verè, confisus in Domino, Christi misericordiam pollicerer. O quam sancta de Domini pietate præsumptio, in qua etsi auctoritatem præstare non potuit, ostendit affectum.

Multa factura antè cognoscit.

Multis modis ei appareret fatan.

Nora sententiam beati viri.

Cap. 27.

Clarus adulescens nobilissimus, fit monachus sanctiss.

Anatolius pseudomonachus.

Eccè diaboli versutiam & fraudem.

Et quia de diabolo, eiusque artibus sermo exortus est, non ab re videtur, licet extrinsecus, referre, quod gestum est: quia & quædam in eo Martini virtutum portio est: & res digna miraculo, rectè memoriæ mandabitur in exemplum cauendi, si quid deinceps vsquam tale contigerit. Clarus quidam nomine, adulescens nobilissimus, mox presbyter, nunc felici beatus excessu, cum relictis omnibus se ad Martinum contulisset, breui tempore ad summum fidei, virtutumque omnium culmen enituit. Itaque cum haud longè sibi ab Episcopi monasterio tabernaculum constituisset, multique fratres commorarentur apud eum, iuuenis quidam ad eum, Anatolius nomine, sub professione monachi omnem humilitatem atque innocentiam mentitus, accessit, habitauitque aliquandiu in commune cum cæteris. Dein procedente tempore, angelos apud se loqui solere dicebat. Cui cum fidem nullus adhiberet, signis quibusdam, plerosque ad credendum coarctabat. Postremò eousque processit, vt inter se ac Deum angelos discurrere prædicaret. Iamque se vnum ex prophetis haberi volebat. Clarus tamen nequaquam ad credendum cogi poterat. Ille autem ei iram Domini, & præsentem plagas, cur sancto non crederet, comminatus, postremò in hanc vocem fertur erupisse: Eccè hac nocte vestem mihi candidam Dominus de celo dabit, qua indutus, in medio vestrum diuersabor, idque vobis signum erit, me in Dei esse virtute, qui Dei veste donatus sim. Tum verò grandis omnium ad hanc professionem expectatio fuit. Itaque ad mediam serè noctem, fremitu insultantium commoueri omne monasterium loco visum est. Cellulam autem, qua idem adulescens continebatur, crebris cerneret micare luminibus, fremitusque in ea discurrentium, & murmur quoddam multarum vocum audiebatur. Deindè factò silentio egressus, vnum de fratribus Sabatium nomine, ad se vocat, tunicamque ei, qua erat indutus, ostendit. Obstupefactus ille, conuocat cæteros: ipse etiam Clarus accurrit, adhibitoque lumine, vestem omnes diligenter inspiciunt. Erat autem summa mollitie, candore eximio, micanti purpura: nec tamen, cuius esset generis aut velleris, poterat agnosci. Curiosus tamen oculis aut digitis atrectata, non aliud, quam vestis videbatur. Interea Clarus fratres admonet orationi insistere, vt manifestius eis Dominus, quidnam esset, ostenderet. Itaque reliquum noctis hymnis psalmisque consumitur. At vbi illuxit dies, apprehensum dextera trahere ad Martinum volebant, benè conscij illudi illum diaboli arte non posse. Tunc verò reniti ac reclamare miser cepit, interdictumque sibi esse dicebat, nè se Martino ostenderet. Cumque inuitum

URTIUS
 90 per
 100 per
 RVIII
 5

Vide iu-
nis infamiam
eueritatem
& arrogan-
tiam.

eum ire compellerent, inter trahentium manus vestis euanuit. Vnde quis dubitet hanc etiam Martini fuisse virtutem, vt phantasmam suam diabolus, cum erar Martini oculis ingerenda, dissimulare diutius aut regere non posset? Animaduertum est autem, eodem serè tempore fuisse in Hispanijs iuuenem, qui cum sibi multis signis authoritatem parauisset, eousquè elatus est, vt se Eliam profiteretur. Quod cum plerique temerè credidissent, addidit vt se Christum esse diceret. In quo etiam adeo illi sit, vt cum quidam Episcopus Rufus nomine, vt Deum adoraret, Propter quod eum postea ab Episcopatu deiectum vidimus. Plerique etiam nobis è fratribus reuelant eodem tempore in Oriente quendam exitisse, qui se Iohannem esse iacitaret. Ex quo conijcere possumus, istiusmodi pseudoprophetis existentibus, Antichristi aduentum imminere: qui iam in istis mysterium iniquitatis operatur. Neque enim pretereundum videtur, quanta Martinum sub iisdem diebus diabolus arte tentauerit. Quodam enim die præmissa præ se & circumtectus ipsa luce purpurea, quò facilis claritate assumpti fulgoris illuderet, veste etiam regia indutus, diademate ex gemmis auroque redimitus, calceis auro illitis, sereno ore, lata facie, vt nihil minus, quam diabolus putaretur, oranti in cellula adstitit. Cumque Martinus primo adpectu eius fuisset hebetatus, diu multumque silentium ambo tenuerunt. Tum prior diabolus: Agnosce, inquit, Martine, quem cernis: Christus ego sum: descensus ad terram prius me tibi manifestare volui. Ad hæc cum Martinus taceret, neque quicquam responsi referret: iterare ausus est diabolus professionis audaciam: Martine, qui dubitas credere, cum videas? Christus ego sum. Tum ille, reuelante sibi spiritu, vt intelligeret diabolū esse, non Dominum: Non se, inquit, Dominus Iesus purpuratum & diademate renitentem venturum esse prædixit. Ego Christum, nisi in eo habitus formaque, qua passus est, nisi Crucis stigmata præferentem, venisse non credam. Ad hæc ille vocem statim, vt fumus euanuit. Cellulam quoque tanto fetore completam, vt indubia indicia relinqueret, diabolus se fuisse. Hoc ita gestum, vt supra reuelatum ex ipsius Martini ore cognoui: nè quis forè existimet fabulosum.

Diabolus
Christum se
dicentem
egregie con-
futat vir fan-
ctus.

Cap. 26.

Sulpitius à
sancto viro
humanissimi
me accepit.

S. Paulini
encomium.

Matt. 19.

Precelari te-
stimonium
de doctri-
na sancti viri.

Nam cum olim, audita eius fide, vita atque virtutibus, desiderio illius æstuarerem, gratiam nobis ad eum videndum peregrinationem suscepimus, simul quia iam ardebat animus illius scribere vitam, partim ab ipso, in quantum ille interrogari potuit, sciscitanti sumus: partim ab his, qui interfuerant, vel sciebant, cognouimus. Quo quidem tempore credi non potest, qua me humilitate, qua benignitate suscepit, congratulatus plurimum, & gaudis in Domino, quod tanti esset habitus à nobis quem peregrinatione suscepta experissemus. Miserum me: penè non audeo confiteri, cum me sancto conuiuio suo dignatus est adhibere. Aquam manibus nostris ipse obtulit: ad vesperum autem ipse nobis pedes abluit. Nec reniti, aut contrariè constantia fuit, ita illius autoritate oppressus sum, vt nefas putarem, si non acquiescisssem. Sermo autem illius non alius apud nos fuit, quam mundi huius illecebras, & seculi onera relinquenda, vt Dominum Iesum liberi expeditique sequeremur. Præstantissimumque nobis præsentium temporum illustri viri Paulini, cuius supra mentionem fecimus, exemplum ingerebat: qui summis opibus abiectis, Christum secutus, solus penè his temporibus Euangelica præcepta complèsser. Illum nobis sequendum, illum clamabat imitandum, beatumque esse præfens seculum tante fide virtutisque documento: cum secundum sententiam Domini, diues & possidens multa, vendendo omnia & dando pauperibus, quod erat factò impossibile, possibile fecisset exemplo. Iam verò in verbis & confabulatione eius quanta grauitas, quanta dignitas erat? quàm alacer, quàm efficax, quàm in absoluedis scripturarum quaestionibus promptus & facilis? Et quia multos ad hanc partem incredulos scio, quippe quos viderim, me ipso etiam referente, non credere: Iesum testor, spemque communitatem, me ex nullius vnquam ore tantum scientiæ, tantum ingenij, tam boni & tam puri fermoris audisse. Quamquam in Martini virtutibus quātula est ista laudatio? nisi quòd mirum est, homini illiterato ne hanc quidem gratiam defuisse.

Sed iam finè liber postulat: sermo claudendus est, non quòd omnia, quæ de Martino fuerant dicenda, defecerint, sed quia nos vt inertes poetæ, extremo in opere negligentes, victi materiæ mole succumbimus. Nam etsi facta illius explicari verbis vtcunquè potuerunt, interioram vitam illius, quotidianam conuersationem, & amicum caelo semper intentum, nulla vnquam, (verè profiteor) nulla explicabit oratio. Illam scilicet perseverantiam & temperamentum in abstinentia & ieiunijs, porre-

tiam in vigilijs & orationibus, noctesque ab eo perindè ac dies actas, nullumque va-
 cuum ab opere Dei tempus, quo vel ocio indulserit, vel negotio, sed ne cibo aut
 somno quidem, nisi quatenus naturæ cogebat necessitas. Verè farebor, non si ipse
 (vt aiunt) ab inferis Homerus emergeret, posset exponere: adèò Martini omnia ma-
 iora sunt, quàm vt verbis concipi queant. Nulla vnquam hora, momentumque præ-
 terijt, quin aut orationi incumberet, aut insisteret lectioni. Quamquam etiam inter
 legendum, aut si quid aliud forrè agebat, nunquam animum ab oratione laxabat.
 Nimirum vt fabris ferrarijs moris est, qui inter operandum pro quodam laboris leua-
 mine incudem suam feriunt: ità Martinus, etiam dum aliud agere videretur, semper
 orabat. O verè beatus, in quo dolus non fuit, neminem iudicans, neminem da-
 mnans, nulli malū pro malo reddens. Tantam quippè aduersum omnes iniurias pa-
 tientiam assumpserat, vt cum esset summus sacerdos, impunè etiam ab infimis cleri-
 cis laederetur: nec propter id eos aut loco vnquam amouerit, aut à sua, quantum in
 ipso fuit, charitate repulerit. Nemo vnquam illum vidit iratum, nemo moerentem,
 nemo ridentem: vnus, idemque, semper cælestem quodam modo lætitiæ vultu
 præferens, extra naturam hominis videbatur. Nunquam in illius ore, nisi Christus:
 nunquam in illius corde, nisi pietas, nisi pax, nisi misericordia inerat. Plerumquè eti-
 am pro eorum, qui obrectatores illius videbantur, solebat flere peccatis, qui remo-
 tum & quietum venenatis linguis, & vipereo ore carpebant. Et verè nonnullos ex-
 perti fumus inuidos virtutis, vitæque eius, qui in illo oderant, quod in se non videbant,
 & quod imitari non valebant. Atque (ò nefas dolendum, & ingemiscendum) non
 alij fuere insectatores eius, (licèt pauci admodum) non alij tamen, quàm Episcopi,
 ferebantur. Nec verò quenquam nominare necesse est, licèt nos ipsos plerique cir-
 cunlatrent. Sufficit, vt si quis ex his hæc legerit & agnouerit, erubescat. Nam si
 irascitur, de seipso dictum farebitur, cum forrassè nos de alijs senserimus. Non refu-
 gimus autem, vt si qui eiusmodi sunt, nos quoque cum tali viro oderint. Illud facile
 confido, omnibus sanctis opusculum istud gratum fore. Deceterò, si quis hæc infi-
 deliter legerit, ipse peccabit. Ego mihi conscius sum, me rerum fide & amore Christi
 impulsam, vt scriberem, manifesta exposuisse, & vera dixisse. Paratumque, vt spero,
 habebit à Deo præmium, non quicumque legerit, sed quicumque crediderit.

Abstinètia,
 ieiunia vi-
 gilia & ora-
 tiones S.
 Martini.

Exercitia
 eius.

Summa pa-
 tientia.

Mira animi
 serenitas.

UR IUS

o ber
 o ber

R VIII

5

Ex Dialogo 2. Sulpitij, Gallo, Sulpitio, & Posthumiano interlocutoribus.

GALLVS. Quo primùm tempore, relicis scholis, beato me viro iunxi, pau-
 cos post dies euntem ad ecclesiam sequebamur. Interim ei seminudus hy-
 bernis mensibus pauper occurrit, orans sibi vestimentum dari. Tunc ille,
 accersito archidiacono, iussit argentem sine dilatione vestiri. Deindè se-
 cretarium ingressus, cum solus, vt erat illi consuetudo, resideret, (hanc enim sibi eri-
 am in ecclesia solitudinem, permissa à clericis libertate, præstabat) cum quidam in
 alio secretario presbyteri sederent, vel salutationibus vacantes, vel audiendis nego-
 cijs occupati: Martinum verò vsque in eam horam, qua solennia populo agi consue-
 tudo deposceret, sua solitudo cohibebat. Illud non præteribo, quod in secretario
 sedens, nunquam cathedra vsus est. Nam in ecclesia nemo vnquam illum sedere
 conspexit, sicut quandam nupèr (testor Deum) non sine meo pudore vidi, sublimi
 folio, & quasi regio tribunali, celsa sede residentem. Sedebat autem Martinus in sel-
 lula rusticana, vt sunt istæ in vsibus seruulorum, quas nos rustici Galli tripedias, vos
 scholastici, aut certè tu, qui de Græcia venis, tripodas nuncupatis. Ergò hoc secre-
 tum beati viri pauper ille captans, cum ei archidiaconus dare tunicam distulisset,
 irrupit, dissimulatum se à clerico querens, ac algerè deplorans. Nec mora: sanctus,
 paupere non vidente, intra amphibalum sibi tunicam latenter educit, pauperemque
 contactum discedere iubet. Dein paulò post archidiaconus ingressus, admonet pro
 consuetudine expectare in ecclesia populum, illum ad agenda Missarum solennia
 debere procedere. Cui ille respondens, ait: Pauperem prius (de se autem dicebat)
 oportere vestiri: se ad ecclesiam non posse procedere, nisi vestem pauper acciperet.
 Diaconus verò nihil intelligens, quia extrinsecus indutum amphibalo, veste nudum
 interius non videbat: postremò pauperem non comparère causatur. Mihi, inquit,
 vestis, quæ parata est, deferatur: pauper non deest vestiendus. Arctatus demùm
 clericus, & necessitate compulsus, iamque felle commotus, è proximis tabernis
 niger-

Cap. i.

S. Martinus
 in templo
 nunq̄ sedis.

Seipsum nu-
 dat, & vestit
 pauperem.

Missarum
 solennitas.

nigerrimam vestem, breuem atque hispidam, quinque comparatam argenteis rapit, atque ante Martini pedes iratus exponit. En, inquit, vestem: sed pauper hic non est. Ille nihil motus, iubet eum paulum stare pro foribus: secretum vtiq̄ procurantem sibi vestem nudus imponeret: totis viribus elaborans, vt posset occultum esse, quod fecerat. Sed quando in sanctis viris latent ista quarentibus? Velint, nolint, cuncta produntur.

Cap. 3. Cum hac igitur oblaturus sacrificium Deo veste procedit. Quo quidem die (mirum dicturus sum) cum iam altarium, sicut est solenne, benediceret, globum ignis de capite illius vidimus emicare, ita vt in sublime contendens, longius collum crinenterque flamma produceret. Hoc licet celeberrimo factu die, in magna populi multitudine viderimus, tamen vna tantum de virginibus, & vnus de presbyteris, tres tantum videtur de monachis. Caeteri cur non viderint, non potest nostri esse iudicij.

Cap. 3. Per idem ferè tempus cum Euanthus auunculus meus, vir licet seculi negotijs occupatus, tamen admodum Christianus, grauissima agritudine, extremo mortis periculo coepisset vrgeri, Martinum euocauit. Nec cunctatus ille, properauit. Primum tamen, quam medium viae spatium vir beatus euolueret, virtutem aduenientis sensit, agrotus, recepta continuo sanitate: venientibus nobis, obuiam ipse processit. Altera die redire cupientem magna prece detinuit, cum interim vnum è familia puerum lethali ictu serpens perculit. Quem iam exanimem vi veneni, ipse Euanthus super humeris illatum, ante pedes sancti viri, nihil illi impossibile confisus, exposuit. Iamque se malum serpentes per omnia membra ita diffuderat, vt cerneas omnibus venis, flatam cutem, & vt ris instar tensa vitalia. Manu Martinus porrecta, vniuersa pueri membra pertractans, digitum prope ipsum vulnusculum, quo bestia virus infuderat, fixit. Tum verò (mira dicturus sum) vidimus venenum ex omni parte reuocatum, at Martini digitum cucurrisse. Deinde per illud vlcis foramen exiguum ita virus stupens, cum sanguine, vt solet ex vberibus caprarum aut ouium, pastorum manu pressis, longa linea copiosi lactis effluere. Puer surrexit incolumis. Nos obstupescere tanta rei miraculo, id, quod ipsa cogebat veritas, fatebamur, non esse sub caelo, qui Martinum posset imitari.

Cap. 4. Consequenti itidem tempore, iter cum eodem, dum dioecesem visitat, agebamus. Nobis nescio qua necessitate remorantibus, aliquantulum ille processerat. Interim per aggerem publicum plena militantibus viris fiscalis rheda veniebat. Sed vbi Martinum in veste hispida nigro & pendulo palliolo circumiectum, contigua de litere iumenta viderunt, paululum in partem alteram paucifraga cesserunt. Deinde sumibus implicatis protensos illos, quibus (vt saepe vidistis) misera illa animalia coglobantur, ordines miscuerunt. Dumque agrè expediuntur, moram fecere properantibus. Qua permoti iniuria militantes, precipitatis in terram saltibus, se dederunt: deinde Martinum flagris ac fustibus vrgeri coeperunt: cum quidem ille mutus, & incredibili patientia praebens terga cadentibus, maiorem insaniam infelicibus comoueret: magis ex hoc furentes, quod ille quasi non sentiens, verbera illata contemneret. Nos illico consecuti, sedè cruentum, atque vniuersa corporis parte laniatum, cum exanimis in terram procubisset, inuenimus: statimque eum a fello suo imposuimus, ac locum cedis illius execrantes, rapitum abire properauimus. Interea illi regressi ad rhedam suam, furore satiato, agi, quod ire coeperant, iumenta praecipunt: quae cum omnia solo fixa, ac si aenea riguisent, tollentibus altius vocem magistris, flagris hinc atque inde resonantibus nihil penitus mouebantur. Consurgunt deinde omnes pariter in verbera: consumit Gallicas mularum poena mastigas: tota rapitur sylua de proximo: trabibus iumenta tunduntur: Sed nihil penitus saeva manus agebant: vno eodemque loco stabant fixa simulacra. Quid agerent infelices homines nesciebant. Nec iam vltra distimulare poterant, quin quantilibet brutis pectoribus, agnoscerent diuino numine teneri. Tandem ergo in sese reuersi, coeperunt quaerere, quis ille esset, quem in eodem loco paululum ante cecidissent. Cum percontantes cognoscunt ex vianibus Martinum a se tam crudeliter verberatum: tum verò apparere omnibus causa manifesta: nec ignorare iam poterant, quin ob illius viri iniuriam tenerentur. Igitur omnes rapidis nos passibus consequuntur, conscij audacis facti, ac merito pudore confusi, stantes, & puluere, quo se ipsi saedauerant, capita atque ora conspersi, ante Martini se genua prouoluunt, veniam precantes, & vt eos abire sineret, postulantes: satis se vel sola conscientia dedisse poenarum, satisque intellexisse, quod a cosdè ipsos viuos absorbere terra

Res admirabilem ratione sane digna.

Admiranda sancti viri tolerantia.

Diuina vltio in eos, qui eum ceciderunt.

terra potuisset, vel ipsi potius, amissis sensibus, in immobilem saxorum naturam rige- scere debuissent, sicut affixa locis, quibus steterant, iumenta vidissent: orare se, atque obsecrare, ut in dulgeret scelerei veniam, & copiam praestaret abundi. Senferat etiam, priusquam accurrerent, vir beatus illos teneri, nobisque id antè iam dixerat. Veniam tamen clementer in dulsit, eosdemque abire permisit, animalibus restituis.

Clementia eius in dan- da hostibus venia.

Illud autem animaduerti sapè, Sulpiti, Martinum tibi dicere solitum, nequaquam sibi in Episcopatu eam virtutum gratiam suppetisse, quam prius se habuisse meminisset. Quod si verum est, immò quia verum est, conijcere possumus, quanta fuerint illa, quae monachus operatus est, & quae, teste nullo, solus exercuit, cum tanta illum in Episcopatu signa fecisse sub oculis omnium viderimus. Multa quidem illius prius gesta innotuere mundo, neque potuere celari: sed innumerabilia esse dicuntur, quae, dum iactantiam vitat, occultauit, neque in hominum notitiam passus est peruenire: quippe qui humanam substantiam supergressus, virtutis suae conscientia mundi gloriam calcans, caelo teste frueretur. Quod verum esse vel ex his, quae comperta nobis sunt, nec latere potuerunt, possumus aestimare. Siquidem ante Episcopatum duos mortuos vitae restituerit, quod liber tuus plenius est locurus: in Episcopatu verò (quod praetermississe te miror) vnum tantummodò suscitauerit. Cuius rei ego testis sum, si tamen nihil de minus idoneo teste dubitatis. Id ipsum autem vobis, qualiter sit gestum, explicabo.

Cap. 5.

Innumera facta sua celauit vir Dei.

Fuerat causa, nescio quae, qua Carnotum oppidum petebamus. Interea dum vicum quandam, habitantium multitudine frequentissimum, praeteriremus, obuia nobis immanis turba processit, quae erat rota gentilium. nam nemo in illo vico nouerat Christum. Verum ad famam tanti viri, campos omnes late patentes confluentium multitudinem contexerat. Intellexit hic Martinus operandum, & annuncians sibi spiritus, totus infremuit. Nec mortale sonans, verbum Dei gentibus praedicabat, saepius ingemiscens, cur tanta Dominum Saluatorem turba nesciret. Interea sicut nos incredibilis circumdederat multitudo, mulier quaedam, cuius filius paulo ante defecerat, corpus exanime beato viro protensis manibus coepit offerre, dicens: Scimus quia amicus Dei es: restitue mihi filium meum, quia vnicus mihi est. Iunxit se caetera multitudo, & matris precibus acclamabat. Tum Martinus videns pro expectantium salute (vt postea nobis ipse dicebat) consequi se posse virtutem, defuncti corpus proprijs manibus accepit. Et cum, expectantibus cunctis, genua flexisset, vbi consummata oratione surrexit, viuum paruulum matri restituit. Tum verò multitudo omnis, in caelum clamore sublato, Christum Dominum fateri, postremo cuncti cateruatim ad genua beati viri ruere coeperunt, fideliter postulantes, vt eos faceret Christianos. Nec cunctatus, in medio, vt erat, campo cunctos imposita vniuersis manu, catechumenos fecit, cum quidem ad nos conuersus diceret, non irrationabiliter in campo catechumenos fieri, vbi solent martyres consecrari. Vicisti (inquit Posthumianus) Galle, vicisti: non vti què me, qui Martini sum potius assertor, & qui haec omnia de illo viro & scitui semper, & credidi: sed eremitas omnes, anachoretasque vicisti. Nemo enim illorum, sicut Martinus hic vester, immò noster, mortuis imperauit. Meritoque hunc iste Sulpitius Apostolis comparat & prophetis, quem per omnia illis esse consimilem, fidei virtus, ac virtutum opera testantur. Sed perge, quæso, quanquam nihil magnificientius audire possumus: perge tamen, Galle, quod etiam nunc de Martino superest sermonis euoluere. Nam etiam minima illius & quotidiana animus festinat agnoscere: quia minima illius, aliorum maximis maiora esse, nulli dubium est. Ità faciam, Gallus inquit. Verum id, quod dicturus sum, ipse non vidi. Prius enim gesta res est, quam me illi viro iungerem. Sed factum celebre est, fidelium fratrum, qui interfuerant, sermone vulgatum.

Excitat pu- crum mortuū, & multi pa- gani credūt in Christū.

Eodem serè tempore, cum primùm Episcopus datus est, fuit ei necessitas adire comitatum. Valentianus tum maior rerum potiebatur. Is cum Martinum ea petere cognouisset, quae praestare nolebat, iussit eum palatij foribus arceri. Etenim ad animum illius immitem atque superbum vxor accesserat Arriana, quae rotum illum à sancto viro, nè ei debitam reuerentiam praestaret, auerterat. Itaque Martinus vbi semel atque iterum superbum principem frustra adire tentauit, recurrit ad nota praesidia: cilicio obuoluitur, cinere conspergitur, cibo potuque abstinet, orationem noctibus, diebusque perpetuat. Septimo verò die assistit ei Angelus, iubetque eum ad palatium ire securum, regias fores, quantunlibet clausas, spontè referendas, Imperatoris superbum

Cap. 6.

Vide sancti viri vicitata praesidia.

URIVS
9 per
10 ber
RVIII
5

superbum spiritum molliendum. Igitur istiusmodi presentis Angeli confirmatus al-
loquio, & fretus auxilio, palatium petit. Patent limina, nullus obstitit, postremò usque
ad Regem, nemine prohibente, peruenit. Qui cum venientem eminens videret, in-
frendens cur fuisset admittus, nequaquam assurgere est dignatus adstanti, donè re-
giam sellam ignis operiret, ipsumque Regem ea corporis parte, qua sedebat, afflaret
incendium. Ità folio suo superbus excutitur, & Martino inuitus assurgit: multum-
que complexus, quem spernere antè decreuerat, virtutem se sensisse diuinam emen-
dator fatebatur. Nec expectatis Martini precibus, priùs omnia praestitit, quam roga-
retur. Colloquio illum atque conuiuio frequenter afficiuit, postremò abeunti multa
munera obrulit: quæ vir beatus, vt semper paupertatis custos, cuncta reiecit. Et quia
palatium semèl ingressi sumus, licèt diuersis in palatio temporibus gesta conuectam,
nequaquam enim prætermittendum videtur circa Martini admirationem Regina
fidelis exemplum.

Cap. 7.

Maximus
Imperator,
& regina vi-
rum sanctū
mire venge-
rantur.
Luc. 7.

Memorabi-
le reginæ
exemplum.

3. Regio.

Legat hæc
quæ formi-
narum con-
suetudine
delectatur.

Luc. 10.

Maximus Imperator Republicam gubernabat, vir omni vitæ merito prædica-
tus, si ei vel diadema non legitimè, tumultuante milite, impostum repudiare, vel ar-
mis ciuilibus abstinere licuisset. Sed magnum Imperium nec sine periculo tenui, nec
sine armis potuit teneri. Hic Martinum sæpius euocatum, receptumque intra palati-
um, venerabiliter honorabat. Totus illi cum eo sermo de presentibus, de futuris, de
fidelium gloria, de aternitate sanctorum: cum interim diebus ac noctibus de ore
Martini Regina pendebat, Euangelico illo non inferior exemplo, pedes sancti flen-
tigabat, crine tergebat. Martinus, quem nulla vnquam fœmina contigisset, istius affi-
duitatem, immò potiùs seruitutem, non poterat euadere. Non illa opes regni, non
Imperij dignitatem, non diadema, non purpuram cogitabat: diuelli à Martini pedi-
bus, solo strata, non poterat. Postremò à viro suo poscit, dein Martinum uterque
compellunt, vt ei, remotis omnibus ministris, præberet sola conuiuium. Nec potuit
vir beatus obstinatius reluctari. Componitur castus reginæ manibus apparatus, fel-
lulam ipsa confertit, mensam admouet, aquam manibus subministrat, cibum,
quem ipsa coxerat, apponit. Ipsa, illo sedente, eminens fœmina famulantium disci-
plinam, solo fixa, consistit immobilis, per omnia ministrantis modestiam, & humili-
tatem exhibens seruiantis. Miscuit ipsa bibituro, & ipsa porrexit. Finita cœnula, fra-
gmenta panis absumpti micasque collegit, satis fideliter illas reliquias Imperialibus
epulis anteponens. Beata mulier tanto pietatis affectu, illi meritò comparanda, quæ
venit à finibus terræ audire sapientiam Salomonis: si quidem simplicem sequamur
historiam: Sed si fides reginarum est conferenda, (quod mihi liceat, separata mythe-
rij maiestare, dixisse) illa expetiuit audire sapientiam: ista non tantùm audisse conta-
ta, sed & meruit seruire sapienti.

Ad hæc Posthumianus: Iam dudum, inquit, Galle, audiens te loquētem, vehemen-
ter admiror Reginæ fidem. Sed vbi illud est, quòd nulla vnquam fœmina ferebatur
proprius adstitisse Martino? Eccè ista non solùm adstitit, sed etiã ministravit: & vereor
nè se isto aliquantulum tueatur exemplo, qui libenter fœminis inferuntur. Tum Gal-
lus: Quid tu, inquit, non vides, quòd solent docere grammatici, locum, tempus, per-
sonam? Proponere enim tibi ante oculos captum in palatio, Imperatoris precibus am-
biri. Reginæ fide cogi, temporis necessitate constringi, vt clausos carcere liberaret,
exilijs datos restitueret, bona adempta redhiberet. Hęc quanti putas consistere debuit
se Episcopo, vt pro his omnibus non aliquantulum de rigore propositi relaxaret? Ve-
runtamen quia occasione huius exempli malè vsuros esse aliquos arbitraris: illi verò
felices erunt, si à disciplina istius viri non recedant. Videant enim, quia Martino se-
mèl tantùm in vita iam septuagenario, non vidua libera, non virgo lasciuientis, sed sub
viro viuens, ipso viro pariter supplicante, regina seruiuit, & ministravit edenti, non
cum epulante discubuit. Nec ausa est participare conuiuium, sed deferebat obse-
quium. Discite igitur disciplinam. Seruiat tibi matrona, non imperet: & ministrat,
non recumbat. Sicut Martha illa ministravit Domino, nec tamen est adscita con-
uiuio: immò prælara ministranti, quæ verbum potiùs audiebat. Sed in Martino ista
Regina vtrunque compleuit: & ministravit, vt Martha: & audiuit, vt Maria. Quòd
si quis hoc vti voluerit exemplo, per omnia teneat exemplum. Talis causa sit, ta-
lisque persona, tale obsequium, tale conuiuium, & in omni vita semèl tantùm.
Præclare, inquit Posthumianus, nostros istos, vt Martini non egrediantur exemplum,
tua constringit oratio. Sed profiteor tibi, quia hæc surdis auribus audiuntur. Nam
si

si Martini sequeremur vias, nunquam causas de osculo diceremus, & vniuersis scauere opinionis opprobrijs careremus. Verum, sicut tu soles dicere, cum edacitatis argueris, Galli sumus: ita nos in hac parte nunquam vel Martini exemplo, vel tuis disputationibus corrigendi, fatemur. Veruntamen hæc nobis iam dudum agentibus, quid tu tam obstinate, Sulpiti, taces? Ego, inquam, non solum modò taceo, sed olim de istis tacere disposui. Nam quia quandam viduam, vagam, nitidulam, sumptuosam obiurgauerim lasciuus visitantem: itidemque virginem, adolescenti cuidam mihi charo indecentius adharentem, (cum quidem ipsam frequenter audissem alios etiam, quia tanta agerent, in crepantem) tanta mihi omnium foeminarum, cunctorumque monachorum odia concitavi, vt aduersum me vtræque legionis iurata bella susceperint. Vnde, quæso, taceatis: nè etiam hoc, quod vos loquimini, ad meam referatur inuidiam. Tota vobis istorum mentio relinquatur: ad Martinum potiùs reuertamur. Tu, Galle, vaggressus es, coeptum opus explica.

S. Martini
vix quales
fuerint.

Tum ille: iam quidem vobis, inquit, tanta narraui, vt satisfacere studijs vestris meus sermo debuisset. Sed quia voluntati vestræ non obsecundare mihi non licet, quantum adhuc diei superest, loquar. Nam certè dum stramen illud, quod in lectos nostros paratur, adspicio, subuenit in memoriam etiam de stramine, in quo Martinus iacuerat, factam esse virtutem. Res ita gesta est.

Claudiomagus, vicus est in confinio Biturigum atque Turonorum. Ecclesia ibi est celebris religione sanctorum, nec minùs gloriosa sacrarum virginum multitudo. Præteriens ergò Martinus, in secretario ecclesie habuit mansionem. Post discessum illius cunctæ in secretarium illud virgines irruerunt, ad lambunt singula loca, vbi aut sederat vir beatus, aut steterat: stramentum etiam, in quo quicuerat, partiuntur. Vna earum post dies paucos partem straminis, quam sibi pro benedictione collegerat, enigmumeno, quem spiritus erroris agitabat, de ceruice suspendit. Nec mora, dicto citius cecidit demone, persona purgata est.

Cap. 8.
* Claudio
machus

Per idè ferè tempus Martino à Treuiris reuertenti sit obuiam vacca, quam demones agitabat: quæ relicto grege suo, in homines ferebatur, & iam multos noxiè petulans confoderat. Verum vbi nobis coepit esse contigua, ij, qui eam eminùs sequebantur, prædicere magna voce coeperunt, vt caueremus. Sed postquam ad nos toruis furibunda luminibus propius accessit, Martinus eleuata obuiam manu, pecudem consistere iubet. Quæ mox ad verbum illius stare coepit immobilis, cum interea videt Martinus demonem dorso illius super sedentem. Quem increpans, Descende, inquit, fuisse de pecude, & innoxium animal agitare desiste. Pârui nequam spiritus, & recessit. Nec desuit sensus in bucula, quin se intelligeret liberatam. Ante pedes sancti viri, recepta quiete, prosternitur. Dein iubente Martino, gregem suum petijt, seque agmini cæterarum oue placidior immiscuit. Hoc illo fuit in tempore, quo inter medias positus flammæ, non sensit incendium. Quod mihi non arbitror esse referendum: quia hoc plenius iste Sulpitius, licet in libro suo præteritum, in epistola tamen postea, quam ad Eusebium tum presbyterum, modò Episcopum, fecit, exposuit. Quam tu, Posthumiane, (vt credo) legisti: aut si incognita tibi est, cum libererit, in promptu ex illo armario habes. Nos ab illo omissa referimus.

Nota de
stramine.

Cap. 9.

Pellit da
monem d
vacca.

Quodam autè tempore cum diœceses circuiret, venantiùm agmen incurrimus. Canes leporem sequebantur. Iamque multo spatio victa bestiola, cum vndique campis late patentibus nullum esset effugium, mortem imminentem iam iamque capiendæ crebris flexibus differebat. Cuius periculum vir beatus pia mente miseratus, imperat canibus vt desisterent sequi, & sinerent abire fugientem. Qui continuò ad primum eius sermonis imperium constiterunt. Crederes vindos, immò potiùs affixos, in suis hætere vestigijs. Ità lepusculus, persecutoribus alligatis, incolumis euasit.

Cap. 10.

Vir pius le
pusculi mi
seretur.

Operæ precium autem est, etiam familiaria illius verba, spiritali sale condita memorare. Quem recens tonfam fortè conspexerat: Euangelicum, inquit, mandatum ista compleuit: Duas habuit tunicas, vnâ earum largita est non habenti. Ità ergò & vos facere debetis. Itè cum subulcum algentem, ac penè nudum in pellicea veste vidisset: En, inquit, Adam eiectus de paradiso, in veste pellicea sues pacit: sed nos, illo vetere deposito, nouum Adam potiùs induamus. Boues ex parte præta depauperant: porci etiam nonnulla suffoderant: pars cætera, quæ manebat illasa, diuersis floribus quasi picta vernabat: Speciem, inquit, gerit pars illa coniugij, quæ peccore depacta, etsi non penitus gratiam amisit herbarum, nullam tamen florum retinet dignita-

Cap. 11.
Luc. 3.

UR IUS
G O E R
J O B E R
R V I I I
5

Virginitatis encomium.

dignitatem. Illa verò, quam porci, pecora immunda, foderunt, fornicationis imaginem foedam præterdit. Cæterùm illa portio, quæ nullam sensit iniuriam, gloriam virginitatis ostendit. Herbis foecunda luxuriat, foeni in ea fructus exuberant, & vltra omnem speciem distincta floribus, quasi gemmis micantibus ornata radiat. Beata species, & Deo digna. Nihil enim virginitati est comparandum. Ità & illi, qui conjugia fornicationi cõparant, vehementer errant: & illi, qui conjugia virginitati æquanda existimant, miseri penitus & stulti sunt. Verùm hæc à sapientibus tenenda dilucidatio est, vt conjugium pertineat ad veniam, virginitas spectet ad gloriam, fornicatio deputetur ad pœnam, nisi satisfactione purgetur.

Cap. 12.

Miles quidam cingulum in Ecclesia, monachum professus, abiecerat: cellulam sibi eminens in remoto, quasi eremita victurus, exerat. Interea astutus inimicus variis cogitationibus brutum pectus agitabat, vt coniugem, quam Martinus in monasterio puellarum esse præceperat, voluntate mutata, secum potius vellet habitare. Ad iugum Martinum fortis eremita: quid haberet animi, confitetur. Ille verò vehementer cœpit abnuere, foeminam viro rursus iam monacho, non marito, incongrua ratione misceri. Postremò cum miles instaret, affirmans nihil hoc proposito esse nociturum, se solo coniugis vti velle solatio: porro nè rursus se in sua reuoluerent, non esse motuendum: se esse militem Christi, illam quoquẽ in eadem eiusdem militiæ sacramenta iurasse: pateretur Episcopus sanctus eos, sexum suum fidei merito nescientes, pariter militare. Tum Martinus, (verba vobis ipsa dicturus sum) Dic mihi, inquit, si tu quàm in bello fuisti, si in acie constitisti? At ille respondens: Frequenter, inquit, in acie steti, & bello frequenter interfui. Ad hæc Martinus: Dic mihi ergo: Nunquid in illa acie, quæ armata in prælium parabatur, aut iam aduersus hostilem exercitum collocato cominus pede districto ense pugnabat, vllam foeminam stare, aut pugnare vidisti? Tum demùm miles confusus erubuit, gratias agens, errori suo se non fuisse permissum, nec aspera increpatione verborum, sed vera & rationabili secundum personam militis comparatione correctum. Martinus autem conuersus ad nos, sic, cum frequens fratrum turba vallauerat: Mulier, inquit, virorum castra non adiacet: acies militum separata consistat: procul foemina in suo degens tabernaculo, sit remota: contemptibile enim reddit exercitum, si virorum cohortibus turba foemineã misceatur. Miles in acie, miles pugnet in campo: mulier se intra murorum munimenta contineat. Habet & illa gloriam suam, si pudicitiam, viro absente, seruaauerit. Cuius hæc prima virtus, & consummata victoria est, non videri.

Cap. 13.

Illud verò, Sulpiti, meminisse te credo, quo affectu nobis, cum & tu coram adesses, illam virginem prædicaret, quæ ità se penitus ab omnium virorum oculis remouisset, vt ne ipsum quidem ad se Martinum, cum eam ille officij causa visitare vellet, admiserit. Nam cum prope agellum illius præteriret, in quo se iam ante complures annos pudica cohibebat, audita fide illius atque virtute, diuertit, vt tam illustri meriti puellam religioso officio Episcopus honoraret. Nos consequentes, gauisuram illam virginem purabamus, si quidem hoc in testimonium virtutis suæ esse habituram, ad quam tanti nominis sacerdos, deposito proposito rigore, venisset. Verùm illa fortissimi vincula propositi, ne Martini quidẽ contemplatione laxauit. Ità vir beatus, accepta per aliam foeminam excusatione laudabili, ab illius foribus, quæ se videndã salutandamque non dederat, lætus abscessit. O virginem gloriosam, quæ ne à Martino quidem passã est se videri. O Martinum beatum, qui illam repulsam non ad contumeliam suam duxit, sed magnificans illius cum exultatione virtutem, inuistatum in his duntaur regionibus gaudebat exẽplum. Ergò cum haud longè ab illa villula nos manere nox imminens cõgisset, xenium beato viro eadẽ illa virgo transmisit: Fecitq; Martinus, quod antè non fecerat. Nullius enim ille vnquam xenium munus accepit. Nihil ex his, quæ virgo venerabilis miserat, refutaui, dicens, benedictionẽ illius à sacerdote minime respuendã, quæ esset multis sacerdotibus præferenda. Audiãt, quæso, virgines hoc exemplum: vt fores suas, si eas mali obsidere voluerint, etiam bonis claudant: & nè ad se improbis sit liber accessus, non vereãtur excludere etiam sacerdotes. Totus hoc mundus exaudiat: Videri se à Martino virgo passã non est. Non vtriquẽ illa quencunque repulit sacerdotem: sed in eius viri conspectum puella non venit, quem videre salus videntium fuit. Quis autem hoc alius, præter Martinum, sacerdos non ad suam iniuriam retulisset? quos aduersus sanctam virginem motus, quantasque iras mente concepisset? hæreticam iudicaret, & anathematizandam esse decreuisset.

Exemplum illustre pudicissimæ virginis.

Adhortatio ad virgines.

uisset: Quam vero illi beatæ animæ illas virgines prætulisset, quæ crebris occurribus ubique se præbent obuias sacerdotibus, quæ conuiuia sumptuosa disponunt, quæ vnâ pariter accumbunt? Sed quò me ducit oratio? Paululum iste liberior sermo reprimendus est, nè in aliquorum forsitan incurrat offensam. Etenim infidelibus obiurgationis verba non proderunt: fidelibus autem satisfaciet exemplum. Verùm ego ita virtutem huius virginis prædicabo, vt tamen nihil illis quæ, ad Martinum videndum ex longinquis regionibus sæpè venerunt, arbitrer derogandum. Siquidem hoc beatum virum frequenter affectu etiam Angeli frequentant.

Angeli frequenter sanctum Martinum visitant.

Cæterum id, quod dicturus sum, Posthumiane, hoc tibi (me autem intuebatur) te ste rectè perhibeo. Quodã die ego & iste Sulpitius, pro foribus illius excubantes, iam per aliquot horas cum silentio sedebamus ingenti horrore & tremore, ac si ante Angelum tabernaculum mandatas excubias duceremus: cum quidem clauso cellula suæ ostio, nos ibi esse nesciret. Interim colloquentium murmur audiui, & mox horrore quodam circumfundimur: ac obstupentes, nec ignorare potuimus nescio quid fuisse diuinum. Post duas ferè horas ad nos Martinus egreditur, ac tum cum iste Sulpitius (sicut apud eum nemo familiaris loquebatur) coepit orare, vt piè quærentibus indicaret, quid illud diuini fuisset horroris, quod fatebamur nos ambo sensisse, vel eum quibus fuisset in cellula collocutus: tenuem enim nos licet, & vix intellectum, sermocinantium sonum pro foribus audisse. Tum ille diù multumque cunctatus, (sed nihil erat, quod ei Sulpitius non extorqueret inuito: Incredibilia fortè dicturus sum, sed Christo teste, non mentior: nisi quispiam est tam sacrilegus, vt Martinum putet fuisse mentitum) Dicam, inquit, vobis, sed vos nulli, quæso, dicatis: Agnes, Tecla & Maria mecum fuerunt. Referebat autem nobis vultum atque habitum singularum. Nec verò illo tantum die, sed frequenter se ab eis confessus est visitari. Petrum etiam & Paulum Apostolos videri à se sæpius non negauit.

Cap. 14.

Sulpitij singularis cum viro Dei familiaritas.

Crebro à sanctis visitatur.

Iam verò demones, prout ad eum quisque venisset, suis nominibus increpabat: Mercurium maximè patiebatur infestum: Iouem brutum atque hebetem esse dicebat. Hæc plerisque etiam in eodem monasterio constitutis incredibilia videbantur, nedum ego confidam omnes, qui hæc audient, credituros. Nam nisi inæstimabilem vitam atque virtutem Martinus egisset, nequaquam apud nos tanta gloria præditus haberetur. Quanquam minimè mirum, si in operibus Martini infirmitas humana dubitauerit, cum multos quoque ho die videamus nec Euangelij quidem credidisse. A Martino autem sæpè Angelos visos familiariter, & sensimus, & experti sumus. Rem minimam dicturus sum, sed tamen dicam.

Apud Nemausum Episcoporum synodus habebatur: ad quam quidem ire noluerat, sed quid gestum esset, scire cupiebat. Casu cum eo iste Sulpitius nauigabat: sed procul, vt semper, à cæteris in remota nauis parte residebat. Ibi ei Angelus, quid gestum esset in synodo, nunciauit. Nos postea tempus habiti concilij sollicitè requirentes, satis compertum habuimus ipso die fuisse conuentum, & ea ibi ab Episcopis fuisse decreta, quæ Martino Angelus nunciauerat.

Cap. 15. Synodus Nemausica.

Hæc cum maximè Gallus, necdum explicitis quæ statuerat referre, loqueretur, puer familiaris ingressus est nunciatus, Refrigerium presbyterum stare pro foribus. Dubitare coepimus, vtrum Gallum adhuc melius esset audire, an exoptatissimo nobis viro, qui officij causa ad nos veniebat, occurrere. Tum Gallus: Etiam si non ob aduentum sanctissimi sacerdotis relinquenda nobis hæc esset oratio, nox ipsa cogebat hucusque protractum finire sermonem, Verùm quia de Martini virtutibus nequaquam explicari vniuersa potuerunt, hæc vos ho die audisse sufficiat: cràs reliqua dicemus. Ità pariter, accepta Galli sponcione, surreximus.

Cap. 16.

Ex Dialogo 3. eiusdem, eiusdem interlocutoribus.

GALLVS: Conuenistis ad me audiendum, & sancti, & disertissimi: sed religio potius, quam doctas aures, vt arbitror, attulistis: audituri me fide testis, non oratoris copia, locuturum. Quæ autem hesternò dicta sunt, non reuoluam. Illa qui non audierunt, ex scriptis recognoscent. Noua Posthumianus expectat, nunciaturus Orienti, nè se in comparatione Martini præferat Occidenti.

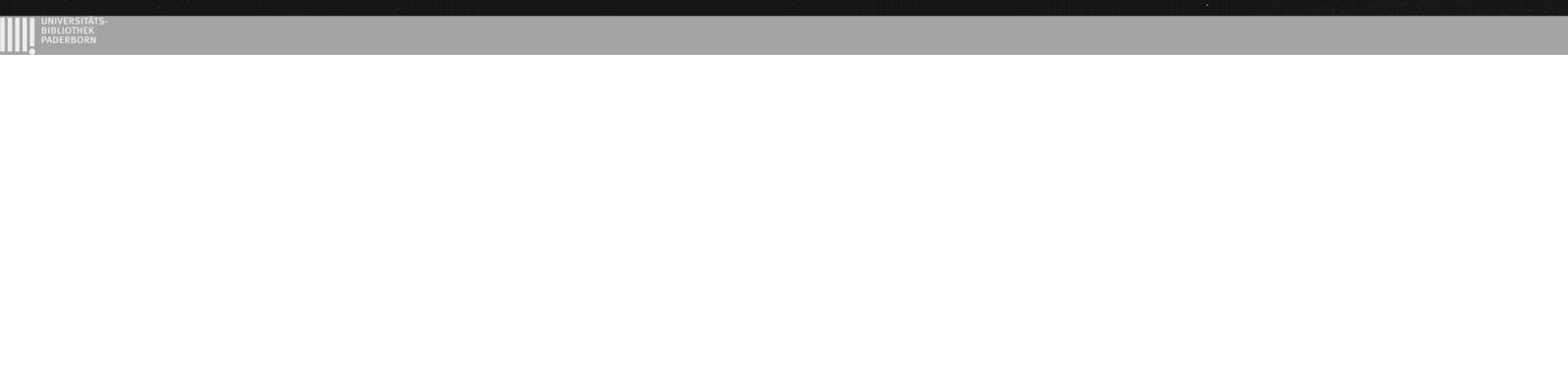
Cap. 17.

Ac primum gessit animus, quod Refrigerius in aurè suggerit, explicare. Res in Carthago notena gesta est ciuitate. Pater filiam duodennem, ab vtero mutam puellam, Martino coepit offerre, postcens vt linguam ligatam, meritis suis sanctus absolueret. Ille cecidens

Cap. 18.

dens

URIVS
Jobert
RVIII
5

dens Episcopis, qui tum fortè latus illius ambiebant, Valentiniano atque Viftricio, imparem se esse tantæ molis, sed illis quasi sanctioribus nihil impossibile, fatebatur. At illi pias preces vnâ cum patre supplici voce iungentes, orare Martinum, vt sperata præstaret. Nec cunctatus vlrâ, (vtrunque præclarum, & ostendendo humilitatem, nec differendo pietatem) iubet circumstantis populi multitudinem submoueri. Episcopus tantum & puellâ patre assistentibus, in orationem suo illo more prosternitur. dein pauxillum olei cum exorcismi præfatione benedicit, atque ita in os puellâ sanctificatû liquorem, cum & linguam illius digitis teneret, infudit. Nec fessellit sanctum virtutis euentus. Patris nomen interrogat, mox illa responderet. Proclamat pater cum gaudio pariter & lachrymis, Martini genua complexus: & hanc primam se filia audisse vocem, cunctis stupentibus, fatebatur. Ac nè cuiquam id fortè incredibile videretur, perhibeat vobis præfens Euagrius testimonium veritatis. Nam res ipso præfentem gesta est.

Benedicto oleo fanat mutam puellam.

Cap. 3.

Parum illud est, quod nupèr, Harpagio presbytero referente, cognoui: sed non præmittendum videtur, Auitiani comitis vxorem misisse Martino oleum, quod ad diuersas morborum causas (sicut est consuetudo) benediceret: ampullam vitream istiusmodi fuisse, vt rotunda in ventrem cresceret ore producto, sed oris extantis concavum non repletum: quia id moris sit, vascula illa sic complere, vt pars vmbonibus obstruendis libera relinquatur. Testabatur presbyter vidisse se oleum sub Martini benedictione creuisse, quoad exundante copia, supernè deflueret: eandemque, dum ad matrem familiâs vasculum referretur, seruasse virtutem. Nam inter manus puere portantis ita semper exundasse oleum, vt omne illius vestimentum copia superfluo quoris operiret: matronam ita visque ad summum labrum plenum vasculum recepisse, vt presbyter hodiè quoquè fateatur obdendi pessuli, quo claudi diligentius seruanda consueuerunt, in vitro illo spatium non fuisse.

Oleum benedicente viro Dei augetur.

Magnū miraculum.

Mirum & illud quod huic (me autem intuebatur) memini contigisse. Vas vitreum cum oleo, quod Martinus benedixerat, in fenestra paululum editiore deposuit. Puere familiaris incautior linteum superpositum, ampullam ibi esse ignarus, attraxit: vas super constratum marmore pavementum decidit. Cunctis metu exterritis, nè benedictio deperisset, ampulla perindè incolumis est reperta, ac si super plumas mollissimas decidisset. Quæ res non potius ad casum, quam ad Martini est referenda virtutem: cuius benedictio perire non potuit.

Cap. 4.

Quid illud, quod factum est à quodam, cuius nomen, quia præfens est, & prodi se veruit, supprimeret? Cui quidem tempore hic etiam Saturninus interfuit. Canis nobis importunior oblatrabat: In nomine, inquit, Martini iubeo te obmutescere. Cani hæsit latratus in gutture. Lingua, vt abscissam putares, obmutuit. Itâ parum est, ipsum Martinum fecisse virtutes: credite mihi, quia etiam alij in nomine eius multa fecerunt.

Nota rem miram.

Cap. 5.

Auitiani quondam comitis noueratis barbaram nimis, & vltra omnes cruentam, feritatem. Hic rabido spiritu ingressus Turonum ciuitatem, sequentibus cum miserabili facie ordinibus carentis, diuersa perdendis parari iubet genera poenarum, disponens postero die, attonita ciuitate, ad opus tam triste procedere. Quod vult Martinus conuertit, solus paulò ante mediam noctem ad prætorium bestialius tendit. Sed cum profundæ noctis silentio quiescentibus cunctis, nulli foribus obferatis pateret ingressus, ante limina cruenta prosternitur. Interè Auitianus graui somno sepultus, Angelo irruente percellitur: Seruus, inquit, Dei ad tua limina iacet, & tu quiescis? Qua ille voce percepta, lecto suo turbatus excutitur: conuocatisque seruis, trepidus exclamat, Martinum esse pro foribus: Irent protinus, claustra referant, nè Dei seruis pateretur iniuriam. Sed illi (vt est omnium natura seruorum) vix prima limina egressi, irridentes dominum suum, quod somno fuisset illusus, negant quenquam esse pro foribus, ex suomet ingenio coniectantes neminem nocte posse vigilare, nedum illi crederent in illo noctis horrore iacere ad aliena limina sacerdotem. Idque Auitiano facile persuasum: rursùm soluitur in soporem. Sed mox vi maiore concussus, exclamat Martinum stare pro foribus: sibi idè nullam quietem animi corporisque permitti. Tardantibus seruis, ipse ad limina exteriora progreditur. Ibi Martinum, vt senserat, depræhendit. Percussus miser tanta manifestatione virtutis: Quid, inquit, hoc, domine, mihi fecisti? Nihil te loqui necesse est: Scio quid desideres: video quid requiras: discede quantocyus, nè me ob iniuriam tuâ caelestis ira consumat:

Commiseratio eius in captiuos & afflictos quanta.

consumat: satis soluerim hucusquē pœnarū: crede, quia non leuiter apud me adum
est, vt ipse procederem. Post discessum autē sancti aduocat officiales suos: iubet omnes
custodias relaxari: & mox ipse proficiscitur. Itā fugato Auitiano, lætata est ciuitas &
liberata. Hæc cum multis Auitiano referente comperta sunt, tum nup̄r Refrigerius
presbyter, quem coram videtis, ab Agarido fideli viro ex tribunis sub inuocatione di-
uinæ maiestatis audiuit, qui sibi hoc ab ipso Auitiano relatum esse iurabant.

Cæterum nolo miremini, me hodiè facere, quod hesternò non feci, vt ad singulas
quaque virtutes nomina testium, personasque subnectam, ad quas, si quis fuerit in-
credulus, quia adhuc in corpore sunt, recurat. Exigit id infidelitas plurimorum,
qui in aliquibus, quæ hesternò memorata sunt, nutare dicuntur. Accipiant ergò tes-
tes adhuc incolumes atque viuentes: quibus, quia de fide nostra dubitant, magis cre-
dant. Sed si ad eò infideles sunt, profiteor, quia nec illis sunt credituri. Miror autem
quenquam, qui vel tenuem sensum religionis habeat, tantum piaculi velle commit-
tere, vt putet quenquam de Martino posse mentiri. Facebat à quoquam, qui sub Deo
viuit, ista suspicio. Nec enim Martinus hoc indiget, vt mendacijs afferatur. Sed tamen
totius sermonis fidem apud te, Christe, deponimus, nos nec alia dixisse, nec alia di-
cturos, quam quæ aut ipsi vidimus, aut quæ manifestis authoribus, vel plerunquē ipso
referente, cognouimus. Cæterum, etsi dialogi speciem, quo ad leuandum fastidium
lectio variaretur, assumpsimus, nos piè præstruere profitemur historię veritatem. Hęc
me extrinsecus inferere, non nullorū incredulitas non sine meo dolore compulerit:
sed redeat ad nostrum sermo confessum: In quo cum me tam studiosè audiri videam,
fatebor: necesse est, Aprum fecisse constanter, qui repulit infideles, eos tantum iudi-
cans audire debere, qui crederent. Effero, si quidem creditis, spiritu, & præ dolore
totus infansio: non credet Martini virtutibus Christiani, quas demones fatebantur?

Monasterium beati viri duobus à ciuitate erat millibus disparatum. Sed si quorìs
venturus ad ecclesiam, pedem extra suæ cellulæ limen extulerat, videres per totam
ecclesiam energumenos rugientes, & quasi adueniente iudice, agmina damnanda
repidare: vt aduentum Episcopi clericis, qui venturum esse nescirent, dæmoniorum
gemitus indicaret. Vidi quendam, appropinquante Martino, in aère raptum, mani-
bus extensis in sublime suspendi, vt nequaquam solum pedibus attingeret. Si quan-
dò autem exorcizandorum dæmonum Martinus operam recepisset, neminem man-
ibus atrectabat, neminem sermonibus increpabat, sicut plerunquē per clericos
roratur turba verborum: sed ad mortis energumenis, cæteros iubebat abscedere, ac
foribus obseratis, in medio ecclesiæ, cilicio circumtectus, cinere respersus, solo stratus,
orabat. Tum verò cerneret miseris diuerso exitu perurgeri: hos sublatis in sublime
pedibus, quasi de nube pendere, nec tamen vestes defluere super faciem, nè faceret
verecundiam nudata pars corporum. At in parte alia videres sine interrogatione
vexatos, & sua crimina consistentes. Nomina etiam, nullo interrogante, prodebant.
Iste se louem, iste Mercurium fatebatur. Postremò cunctos diaboli ministros cum
ipso cerneret authore cruciari, vt iam illud in Martino fateamur impletum, quod
scriptum est, quoniam sancti de Angelis iudicabunt.

Pagum quandam in Senonico annis singulis grādo vastabat. Compulsi extremis ma-
lis incolę à Martino auxilium poposcerunt, missa per Auspiciū prefectorium virum
satis fida legatione: cuius agros specialiter grauior, quam ceterorū assueuerat procel-
la populari. Sed facta ibi oratione, Martinus ita vniuersam penitus liberauit ab ingru-
enti peste regionem, vt per viginti annos, quibus postea māsit in corpore, grandinem
in illis locis nemo pertulerit. Quod nè fortuitum esse, & non potius Martino præsti-
tum, putaretur, eo anno, quo ille defunctus est, rursus incubuit rediuiua tempestas.
Adeo sensit & mundus viri fidelis excessum, vt cuius vita iure gaudebat, eiusdē morte
lugeret. Cæterum si ad hæc probanda, quæ diximus, testes etiam infirmior auditor ex-
egerit, non vnū ego hominem, sed millia multa producam, & totam in testimonium
virtutis expertę Senonum aduocabo regionem. Et tamen tu, Refrigeri presbyter,
credo meministi, nup̄r nobis super hoc cum Romulo Auspicij illius filio, honorato
& religioso viro, fuisse sermonem, qui hæc nobis tanquam incomperta referebat, &
cum futuris prouentibus per assidua damna trepidaret, vt ipse vidisti, magno secum
mœrore lugebat, Martinum non in hæc tempora referuatum.

Sed vt ad Auitianū recurram, qui cum in omnibus locis, cunctisq; in vrbibus ede-
ret crudelitatis suæ infanda monumenta, Turonis tantum innocens erat: & illa be-

Vir sanctif-
simus miro
modo libe-
rat multos
miserè per-
dendos.

Cap. 6.

Vir sanctus
cilicio re-
ctus, cinere
adpersus,
solo stratus
curat hæ-
moniacos.

1. Cor. 6.

Cap. 7.

Grandinis
clade pellit.

Cap. 8.

URTIUS
OBER
NOBER
RVIII
5

stia, quæ humano sanguine, & infeliciū mortibus alebatur, mitem se atque tranquillum, beato viro præfente, præstabat. Memini quodam die ad eum venisse Martinum, qui vbi secretarium eius ingressus est, vidit post tergum ipsius dæmonem miramagnitudinis assidentem. Quem cum eminens (vt verbo, quia ita necesse est, parum Latino loquamur) exufflasset, Auitianus se exufflari existimans: Quid me, inquit, sancte sic adspicis? Tum Martinus: Non te, inquit, sed eum, qui ceruici tuæ teter in cubili. Ità recessit diabolus, & reliquit familiare subfellium. Satisque constat, ab illo die Auitianum mitiorem fuisse: seu quod intellexerit egisse se semper assidentis sibi diaboli voluntatem: seu quod immundus spiritus ab illius confessu per Martinum fugatus, priuatus est potestate grassandi, cum erubesceret minister authorem, nec ministerum author vrgeret.

Cap. 9. In vico autem Ambatiensi, id est, castello veteri, quod nunc frequens habitatio fratribus, idolum noueratis grandi opere constructum. Politissimis saxi moles turrita surrexit, in qua collectio summitatis in thronum sublimem procedens, superpositionem loci operis dignitate seruabat. Huius destructionem Marcello ibidem consistenti presbytero vir beatus sæpè mandauerat. Post aliquantulum temporis ingressus, increpat presbyterum, cur adhuc idoli structura consisteret. Ille causatur ut militari manu, & vi publicæ multitudinis tantam molem posse subverti, ne dum idem eile putare per imbecillos clericos aut infirmos monachos quiuisset curari. Tum Martinus recurrens ad nota præsidia, noctem totam in oratione perugilat. Martem orta tempestas, ædem idoli vsque ad fundamentum prouoluit. Verum hæc, Marcello teste, dicta sunt.

Cap. 10. Aliam eius non dissimilem in simili opere virtutem, Refrigerio ad stipulam, perhibeo. Columnam immensæ molis, cui idolum superstabat, parabat evertere: sed nulla erat facultas, qua id daretur effectui. Tum ad orationem suo more cõuertitur. Visum cunctis est, parilem quodammodo columnam ruere de cælo, quæ impacta idolo, totam illam expugnabilem molem soluit in puluerem. Parum scilicet, si inuisibiliter cæli virtutibus vteretur, nisi ipse virtutes visibiliter seruire Martino humanis etiã oculis cerneretur.

Cap. 11. Idem autem Refrigerius mihi testis est, mulierem profluuii sanguinis laborantem, cum Martini vestem exemplo mulieris illius Evangelicæ contigisset, sub momento temporis fuisse sanatam.

Cap. 12. Serpens flumen secabat, & ripam, in qua constiteramus, annatabat: In nomine, inquit, Domini iubeo te redire. Mox se mala bestia ad verbum sancti retorfit, & in vltior ripam, nobis inspeçantibus, transmeauit. Quod cum omnes non sine miraculo cerneremus, altiùs ingemiscens, ait: Serpentes me audiunt, & homines non audiunt.

Cap. 13. Piscem Paschæ diebus edere consuetus, paulò ante horam refectionis interrogat, an haberetur in promptu. Tum Cato diaconus, ad quem monasterij administratio pertinebat, doctus ipse piscari, negat per totum diem sibi vllam cessisse capturam: sed neque alios piscatores, qui vendere solebant, quicquam agere quiuisset: Vade, inquit, mitte linum tuum: captura proueniet. Contiguum flumini (vt Sulpitius iste delcriptus) habebamus habitaculum. Processimus cuncti, vt potè feriatis diebus, videre piscantem, omnium cordibus intentis non incassum futura tentamina, quibus piscis, Martino authore, Martini visibus quæreretur. Ad primum iactum in rete per modico

Ezocem, id immanem ezocem diaconus extraxit, & ad monasterium latus accurrens: Nimirum, vt dixit poëta nescio quis (vtimur enim versu scholastico, quia inter scholasticos fabulamur) Captiuumque suam mirantibus intulit Argis. Verè iste Christi discipulus gestarum à Salvatore virtutum, quas in exemplum sanctis suis edidit, æmulator Christum in se monstrabat operantem: qui sanctum suum vsquequaque glorificans, diuersarum munera gratiarum in vnum hominem conferebat.

Cap. 14. Testatur Arborius ex præfecto, vidisse se Martini manum sacrificium offerentis, vestitam quodammodo nobilissimis gemmis, luce micare purpurea, & ad mortuum dexteram, collisarum inter se fragorem audisse gemmarum.

Cap. 15. Veniam ad illud, quod propter notam temporum semper occultauit: se nos celare non potuit. In quo illud est miraculi, quod facie ad faciem cum eo Angelus est collocutus. Maximus Imperator, aliàs sanè bonus, deprauatus consilij sacerdotum, post Priscilliani necem, Ithacium Episcopum Priscilliani accusatorem, ceterosq; illius socios, quos nominare non est necesse, vi regia tuebatur, nè quis ei crimini daret, opera illius cuiuscumque modi hominem fuisse damnatum. Interea Martinus multis grauibusque

Priscillianus hæreticus occisus à Maximo.

que laborantiū causis ad comitatum ire compulsus, procellam ipsam totius tempe-
 statis incurrit. Congregati apud Treuiros Episcopi tenebantur, qui quotidie cōmun-
 nicantes Ithacio, communem sibi causam fecerant. His vbi nunciatum est inopinan-
 tibus, adesse Martinū, totis animis labefacti, mullitare & trepidare cōeperunt. Et iam
 pridie Imperator ex eorum sententia decreuerat, tribunos summa potestate arma-
 tos ad Hispanias mittere, qui hæreticos inquirerent, depræhensis vitam & bona adi-
 merent. Nec dubium erat, quin sanctorum etiam maximam turbam tempestas illa
 depopulatura esset: paruo discrimine inter hominum genera. Etenim tum solis ocu-
 lis iudicabatur, cum quis pallore potius, aut veste, quàm fide, hæreticus estimaretur.
 Hæc nequaquam placitura Martino Episcopi sentiebāt: sed malè conscijs illa vel mo-
 lestissima erat cura, nè se ab eorum cōmunionem adueniens abstinere, non defuturis,
 qui tanti viri constantiam præmissa autoritate sequeretur. Ineunt cum Imperatore
 consilium, vt missis obuiam *Magistris officialibus, vrbem illam propius vetaretur ac-
 cedere, nisi se cum pace Episcoporum ibi consistentium affore fateretur. Quos ille cal-
 lidè frustratus, proficitur se cum pace Christi esse venturum. Postremò ingressus no-
 cturno tempore, adijt ecclesiam tantum orationis gratia. Postero die palatium petit.
 Præter multas, quas enumerare longum est, has principales petitiones habebat, pro
 Narsete comite, & Leucadio præfide, qui ambo Gratiani partium fuerant, pertinaci-
 onibus studijs, que non est huius temporis explicare, iram Imperatoris emeriti: illa
 præcipua cura, nè tribuni cum iure gladiorū ad Hispanias mitterentur. Pia enim erat
 sollicitudo Martino, vt non solum Christianos, qui sub illa erāt occasione vexandi, sed
 ipsos etiam hæreticos liberaret. Verum primo die, atque altero suspendit hominem
 callidus Imperator: sine vt rei pondus imponeret, siue quia nimis sibi implacabilis
 erat: seu quia (vt plerique tum arbitrabantur) auaritia repugnabat: siquidem in bo-
 na eorū inhaerent. Ferrus enim vir ille, multis bonisque actibus præditus, aduersus
 auaritiam parum cōsuluisse: nisi fortasse regni necessitate, quippè exhausto superio-
 ribus principibus Republicæ æratio, penè semper in expeditione atq; prociectu bel-
 lorum ciuiliū constitutus, facile excusabitur, quibuslibet occasionibus subsidia Im-
 perio parauisse. Interea Episcopi, quorū cōmunionem Martinus non inibat, trepidi
 ad Regem concurrunt, prædamnatos se conquerentes, actum esse de suo omniū sta-
 tu, si Theognisti pertinaciā, qui eos solus palam lata sententia condemnauerat, Mar-
 tino armarer authoritas: non oportuisse hominem recipi mœnibus: illum iam non
 defensorem hæreticorum esse, sed vindicem: nil actum morte Priscilliani, si Martinus
 exerceat illius vitionem. Postremò prostrati, cum fletu & lamentatione potestatem
 regiam implorant, vt vtatur aduersus vnum hominem vi sua. Nec multum aberat,
 quin cogere Imperator Martinum cum hæreticorum forte miscere. Sed ille, licet
 Episcopis nimio fauore esset obnoxius, non erat nescius, Martinum fide, sanctitate ac
 virtute cunctis præstare mortalibus. Alia longè via sanctum vincere parat: ac pri-
 mum secretò accersitum, blandè appellat, hæreticos iure damnatos more iudicio-
 rum publicorū, potius quàm insectationibus sacerdotum: non esse causam, qua Itha-
 cij, ceterorumq; partis eius cōmunionem putaret esse damnandam: Theognistum
 odio potius, quàm causa fecisse diffidium, eundemq; tamen solum esse, qui se à com-
 munionem interim separarit: à reliquis nihil nouatum: quin etiam ante paucos dies
 habita synodus, Ithaciū pronūciauerat culpa non teneri. Quibus cum Martinus pa-
 rum moueretur, Rex ita acceditur, ac se de conspectu eius abripit: & mox percussio-
 res ijs, pro quibus Martinus rogauerat, diriguntur. Quod vbi Martino compertum
 iam noctis tempore est, palatium irrupit, spondet, si parceretur, se cōmunicaturum,
 dummodò & tribuni iam in excidium Ecclesiarū ad Hispanias missi retraherentur.
 Nec mora intercessit, Maximus indulget omnia. Postridie Felicis Episcopi ordinatio
 parabatur, sanctissimi sanè viri, & planè digni, qui meliore tēpore sacerdos fieret. Hu-
 ius diei cōmunionem Martinus iniuit, satius æstimans ad horā cedere, quàm his non
 cōsulere, quorū ceruicibus gladius imminebat. Veruntamen summa vi Episcopis ni-
 tentibus, vt cōmunionem illā subscriptione firmaret, extorqueri non potuit. Postero
 die se inde propiciens, cum reuertēs in via mœstus ingemisceret, se vel ad horam no-
 xie cōmunioni fuisse permixtum, haud longè à vico, cui nomen est Andethanna, quo
 vltam solitu dinē sylvarum secreta patiūtur, progressis paululum comitibus, ille sub-
 sedit, causam doloris & facti, accusante ac defendente inuicem cogitatione, peruo-
 lens. Adstitit ei repente Angelus: Meritò, inquit, Martine compungeris, sed aliter

*Magisterij

Nota quan-
 do toleran-
 di sint hæ-
 retici.

S. Martinus
 fide, sancti-
 tate ac vir-
 tute cunctis
 præeminet
 mortalibus.

Felix Epi-
 scopus san-
 ctissimus
 ordinatur.

UR IUS

gter
 nober
 RVIII
 5

exire nequisti: repara virtutem, resume constantiam, nè iam non periculũ gloriæ, sed salutis incurras. Itaque ab illo tempore satis cavuit cum illa Ithaciana partis cõmunione misceri. Ceterũ cum quosdam ex energumenis tardius, quàm solebat, & gratia minore curaret, subindẽ nobis cum lachrymis fatebatur, se propter communione illius malum, cui se ipse vel puncto temporis necessitate, non spiritu, miscuisset, detrimentum sentire virtutis. Sedecim postea vixit annos: nullam synodum adiit, ab omnibus Episcoporum conventibus se remouit.

Cap. 16. Sed planẽ, vt experti sumus, imminutam ad tempus gratiam, multiplice mercede reparauit. Vidi postea ad fores monasterij ipsius adductum energumenum, & prius quàm limen attingeret, fuisse curatum.

Cap. 17. Testantem quendam nupẽr audiui, cum in Tyrreno mari cursu illo, quo Romanum tenditur, nauigaret, subito turbinibus exortis, extremum vitæ omnibus fuisse discrimen. In quo cum quidam Aegyptius negociator, necdũ Christianus, magna voce clamauerit: Deus Martini, eripe nos: mox tempestatem fuisse sedatam, sequẽ opusculum cum summa placidi æquoris quiete tenuisse.

Cap. 18. Lycontius ex vicarijs, vir fidelis, cum familiam illius lues extrema vexaret, & immoderate calamitatis exemplo per totam domum corpora ægra procumberent, Martinum per literas implorauit auxilium. Quo tempore vir beatus rem esse promissit diffidens impetrari, nam spiritu sentiebat, domum illam diuino numine verberari: tamen non prius desistit, septem totos dies, totidemq; noctes orando & ieiunando continuam quàm id, quod exorandum receperat, impetraret. Mox ad eum Lycontius, diuina expertus beneficia, peruolauit, nuncians simul, & agens gratias, domum suam omnino periculo liberatam. Centum etiam argenti libras obtulit, quas vir beatus nec respuit, nec accepit: sed priusquàm pondus illud monasterij limen attingeret, redemptis id captiuis continuò deputauit. Et cum ei suggereretur à fratribus, vt aliquid ex eo in sumptus monasterij reseruaret, omnibus in angusto esse victum, multis deesse vestitum: Nos, inquit, Ecclesia & pascat, & vestiatur, dummodò nihil nostris vrbibus quæfisse videamur.

Cap. 19. Succurrunt hoc loco viri illius magna miracula, quæ facilius admirari possum, quàm referre. Agnosciunt profecto, quod dico: multa sunt illius, quæ non queant explicari: veluti istud est, quod nescio an ita, vt gestum est, à nobis possit exponi. Quidam è fratribus (nomen non ignoratis, sed celata persona est, nè sancto viro verecundiam fecerimus) quidam ergò, cum ad fornaculam illius carbonum copiam reperisset, & admota sibi fellula, diuaticatis pedibus super ignem illum nudato inguine redideret, continuò Martinus factam sacro tegmini sensit iniuriam, magna voce clamans: Quis (inquit) nudato inguine nostrum incestat habitaculum? Hoc vbi ille frater audiuit, & ex conscientia quòd increpabatur, agnouit, continuò ad nos cucurrit exanimis, pudorem suum non sine Martini virtute confessus.

Cap. 20. Quodam iridẽm die, dum in arca, quæ parua admodum, tabernaculum illius ambiebat, in illo suo, quod nōstis omnes, sedili ligneo resedisset, vidit duos dæmones in excelsa illa, quæ monasterio supereminet, rupe consistere: indẽ alacres ac latos vocem istiusmodi adhortationis emittere: Eia te Briçi, Eia te Briçi. Credo, cernebant miserum eminẽs propinquantem, conscij, quantam illi rabiẽ spiritus suscitassent. Nec mora, Briçius furibundus irrupit: ibi plenus insania, euomit in Martinum mille conuicia. Obiurgatus enim pridẽ ab eo fuerat, cur, qui nihil vnquàm ante clericatum (quippe in monasterio ab ipso Martino nutritus) habuisset, equos aleret, manducantia compararet. Nam illo tempore arguebatur à multis, quòd non solum pueros, sed etiam puellas scitis vultibus, cõemisset. Quibus rebus infelicissimus, infano felle commoratus, &, vt credo, præcipuẽ dæmonum illorum agiturus instinctu, Martinum ita aggressus est, vt vix manibus temperaret: cum quidem sanctus vultu placido, mente tranquilla, infelicis amentiam per mitia verba cohiberet. Sed ita in eo nequam spiritus redundabat, vt ne sua quidem illi, quanuis vana admodum, mens subesset: trementibus labijs, incertoque vultu decolor, præ furore rotabat verba peccati, se affectans sanctiorem: quippẽ quia à primis annis in monasterio inter sacras ecclesiæ disciplinas, ipso Martino educante, creuisset: Martinum verò, & à principio, quod ipse diffiteri non posset, militiæ artibus sorduisse, & nunc per inanẽ superstitiones, & phantasmatica visionum ridicula prorsus inter deliramenta tenuisse. Hæc cum multa, atque alia etiam, quæ reticere melius est, acerbiore vomuisset, egressus tandem furore

Is Briçius postea correctus, successit viro Dei, & vixit sanctissimè.

Cap. 21. Quodam die, dum in arca, quæ parua admodum, tabernaculum illius ambiebat, in illo suo, quod nōstis omnes, sedili ligneo resedisset, vidit duos dæmones in excelsa illa, quæ monasterio supereminet, rupe consistere: indẽ alacres ac latos vocem istiusmodi adhortationis emittere: Eia te Briçi, Eia te Briçi. Credo, cernebant miserum eminẽs propinquantem, conscij, quantam illi rabiẽ spiritus suscitassent. Nec mora, Briçius furibundus irrupit: ibi plenus insania, euomit in Martinum mille conuicia. Obiurgatus enim pridẽ ab eo fuerat, cur, qui nihil vnquàm ante clericatum (quippe in monasterio ab ipso Martino nutritus) habuisset, equos aleret, manducantia compararet. Nam illo tempore arguebatur à multis, quòd non solum pueros, sed etiam puellas scitis vultibus, cõemisset. Quibus rebus infelicissimus, infano felle commoratus, &, vt credo, præcipuẽ dæmonum illorum agiturus instinctu, Martinum ita aggressus est, vt vix manibus temperaret: cum quidem sanctus vultu placido, mente tranquilla, infelicis amentiam per mitia verba cohiberet. Sed ita in eo nequam spiritus redundabat, vt ne sua quidem illi, quanuis vana admodum, mens subesset: trementibus labijs, incertoque vultu decolor, præ furore rotabat verba peccati, se affectans sanctiorem: quippẽ quia à primis annis in monasterio inter sacras ecclesiæ disciplinas, ipso Martino educante, creuisset: Martinum verò, & à principio, quod ipse diffiteri non posset, militiæ artibus sorduisse, & nunc per inanẽ superstitiones, & phantasmatica visionum ridicula prorsus inter deliramenta tenuisse. Hæc cum multa, atque alia etiam, quæ reticere melius est, acerbiore vomuisset, egressus tandem furore

fatiato,

fatigato, quasi qui se penitus vindicasset, rapidus ea parte, qua venerat, recurrebat. Cum interea (credo per Martini orationes) fugatis ab illius corde demonibus, reditus in poenitentiam, mox reuertitur, atque ad Martini se genua prosternit: veniam postens, fatetur errorem, nec sine damone se fuisse, tandem sanior confitetur. Non erat apud Martinum labor iste difficilis, vt ignosceret supplicanti. Tum & ipsi, & nobis omnibus sanctus exposuit, qualiter illum vidisset a demonibus agitari: se conuicijs non moueri, que magis illi, a quo essent effusa, nocuissent. Exinde cum idem Brictius multis apud eum, magnisque criminibus prae se premeretur, cogi non potuit, vt eum a presbyterio submoueret, ne suam persequi videretur iniuriam: illud sepe commemorans: Si Christus Iudam passus est, cur ego non patiar Brictium?

Confitetur suam culpam Brictius.

Ad haec Posthumianus: Audiat, inquit, istud exemplum noster iste de proximo, qui cum sit sapiens, memor praesentium, immemor futurorum, si fuerit leuiter offensus, insanit: in sua se non habens potestate, saeuit in clericos, grassatur in laicos, totumque terrarum orbem in suam commouet vtrionem. In qua per triennium iugiter dimicatione consistens, nec tempore, nec ratione sedatur. Dolenda hominis & miseranda conditio, etiam si hac sola insanibilis mali peste premeretur. Verum ista ei patientiae & tranquillitatis exempla referre sapius, Galle, debueras, vt nesciret irasci, & sciret ignoscere: Qui si istum ipsum breuiter insertum sermonem meum in se prolatum forte cognouerit, sciat non magis ore inimici, quam amici animo, me locutum. Quia si fieri posset, optarem vt Martino potius Episcopo, quam Phalari tyranno, similis diceretur. Sed istum, cuius commemoratio parum suauius est, transeamus: & ad Martinum nostrum, Galle, redeamus.

Cap. 21.

Nescit irasci sanctus Martinus, sed se ita ignoscere.

Tum ego, cum iam adesse vesperum occiduo sole sentirem, Dies, inquam, abijt, Posthumiane: surgendum est: simul tam studiosis auditoribus cena debetur. De Martino autem expectare non debes, vt vlla sit meta referendi: latius ille diffunditur, quam vt illo valeat sermone concludi.

DE TRANSITU SANCTI MARTINI, EX EPISTOLA, quam Sulpitius scripsit ad Bassulam socrum suam.

Sulpitius: Martinus igitur obitum suum longe ante praesciuit, dixitque fratribus dissolutionem sui corporis imminere. Interea causa extitit, qua Condatensem dioecesim visitaret. Nam clericis inter se Ecclesiae illius discordantibus, pacem cupiens reformare, licet finem dierum suorum non ignoraret, proficisci tamen ob istiusmodi causam non recusauit, bonam hanc virtutum suarum consummationem existimans, si pacem Ecclesiae redditam reliquisset. Ita profectus cum suo illo, vt semper frequentissimo discipulorum sanctissimoque comitatu, mergos in flumine conspicatur piscium praedam sequi, & rapacem ingluuiem assiduis vrgere captiuis, Forma, inquit, haec demonum est: Insidiantur incautis, capiunt nescientes, captos deuorant, exarurarique non queunt deuoratis. Imperat deinde potenti virtute verborum, vt eum, cui innatabant, gurgitem relinquentes, aridas peterent desertasque regiones: eo nimirum circa aues illas vsus imperio, quo demones fugare consueuerat. Ita grege facto, omnes in vnum illa volucres congregata, relicto flumine, montes sylvasque petierunt, non sine admiratione multorum, qui tantam in Martino virtutem viderunt, vt etiam aibus imperaret.

Cap. 22.

Pacis reformanda studio: ror suscipit mortis propinquus

Demonum studia.

Aliquando ergo in vico illo vel in Ecclesia, ad quam iuerat, commoratus, pacciter clericos restituta, cum iam regredi ad monasterium cogitaret, viribus corporis coepit repente destitui. Conuocatisque discipulis, indicat se iam resolui. Tum vero moror & luctus omnium, vox vna plangentium: Cur nos, pater, deseris? aut cui nos desolatos relinquis? Inuadent enim gregem tuum lupi rapaces: & quis eos a moribus, percussio pastore, prohibebit? Scimus quidem desiderare te Christum, sed salua tibi sunt tua praemia, nec dilata minuentur: nostri potius miserere, quos deseris. Tum ille motus his fletibus, vt totus semper in Domino misericordiae visceribus affluebat, lachrymas perhibetur. Conuersusque ad Dominum, hac tantum flentibus voceris: Domine, si adhuc populo tuo sum necessarius, non recuso laborem: Fiat voluntas tua. Nimirum inter spem amoremque, positus, dubitauit penes, quid mallet: quia nec hos deserere, nec a Christo volebat diutius separari. Nihil tamen in voto suo ponens, aut voluntati relinquens, totum se Domini arbitrio potestati que committens: Nonne tibi his paucissimis verbis dicere videretur: Grauis quidem est, Domine, corpore

Cap. 23.

Praedicat discipulis suam mortem.

Nota excellentem beatissimi viri perfectionem.

UR IUS

gter
rober

R VIII

5

porē pugna militiæ, & iam satis est, quod hucusquē certavi: sed si adhuc in eodem labore pro castris tuorū stare me præcipis, non recuso, nec fatiscentē caufabor atati. Munia tua devotus implebo, sub signis tuis quo ad iusseris, militabo. Et quāvis optata sit seni sessio post laborem, est tamen animus victor annorum, & cedere nescius senectuti. At si iam parvis ætati, bonum mihi est, Domine, voluntas tua. Hos verò, quibus timeo, ipse custodias. O virū ineffabilem, nec labore victum, nec morte vincendum, qui in nullam se partem pronior inclinaverit: nec mori timuit, nec vivere recusat.

Mori non
timeo, nec
vivere re-
cusat, vir
sanctus.
Cap. 24.

Iraque cū iam per aliquot dies vi februm teneretur, non tamen à Dei opere cessabat: pernox in orationibus & vigilijs, fatiscentes artus spiritui servire cogebat, non bili illo strato suo in cinere & cilicio recubans. Et cū à discipulis rogaretur, vtilitatem vilia sibi sineret stramenta supponi: Non decet, inquit, filij, Christianum nisi in cinere mori. Ego si aliud vobis exemplum relinquo, ipse peccaui. Oculis ac manibus in cælum semper intentus, inuictum ab oratione spiritum non relaxabat. Et cū à presbyteris, qui tunc ad eum confluerant, rogaretur, ut corpusculum lateris oratione releveret: Sinite, inquit, sinite me, fratres, cælum potius respicere, quam terram, ut suo iam itinere iturus ad Dominum spiritus dirigatur. Hæc locutus, diabolus vidit propè assistere. Quid hic, inquit, aditas cruenta bestia? Nihil in me, sunt operes reperies: Abraham me sinus recipiet. Cum hac ergò voce fatigatum diuinis operibus spiritum cælo reddidit: testati que nobis sunt, qui affuerunt, iam exanimi corpore, glorificati hominis gloriam se vidisse. Vultus luce clarior renitebat, cū membra cætera ne tenuis quidem macula fuscaret. In alijs etiam, & in illo, tantum artibus non pudendis, septennis quodammodo pueri gratia videbatur. Quis illum unquam cilicio tectum, quis cineribus crederet inuolutum? Ità vitro purior, lacte candidior, iam in quadam futuræ resurrectionis gloria & natura demutata carnis ostensus est.

Præclara
vox tanti
viri.

Felicissimè
viri sanctissi-
mus Chri-
sto reddit
spiritum.

Cap. 25.

Iam verò in obsequium funeris credi non potest, quanta hominum multitudo conuenerit. Tota obuiam corpori ciuitas iuit. Cuncti ex agris atque vicis, multique ex vicinis etiam urbibus affuerunt. O, quantus luctus omnium, quanta præcipuè merentium lamenta monachorum, qui eo die ferè ad duo millia conuenisse dicuntur. Specialis Martini gloria: eius exemplo in Domini seruitute stirps tanta fructificauerat. Agebat nimirum ante se pastor extinctus greges suos, sanctæ illius multitudinis pallidas turbas, agmina palliata, & aut emeritos senes, aut iuratos Christi in sacramenta tyrones. Tum virginum chorus flere abstinentes præ pudore, cū lætandum illi potius esse sentiret, quem iam suo Dominus gremio confoueret, quàm sancto dissimulabat gaudio, quod dolebat? Siquidem fides flere prohiberet, gemitum extorqueret affectus. Etenim tam erat sancta de illius gloria exultatio, quàm pia de morte confusio. Ignosce sentibus, gratulare gaudentibus: quia & pium est gaudere Martino, & pium est flere Martinum, dum vnusquisque & sibi præstat, ut doleat, & illi debeat, ut gaudeat. Hæc igitur beati viri corpus vsque ad locum sepulcri hymnis canora celestibus turba prosequitur. Comparetur, si placet, secularis illa pompa, non dicam funeris, sed triumphi. Quid simile Martini exequijs conferetur? Ducant illi præcurrere suis victos post terga captiuos: Martini corpus hi, qui mundum ducatu illius vicerant, prosequuntur. Illos confusis plausibus populorum honoret infania: Martino diuinis plauditur psalmis: Martinus hymnis cælestibus honoratur. Illi post triumphos suos in tartara sæua truduntur: Martinus Abraham sinu jatus excipitur: Martinus hic pauper & modicus, cælum diues ingreditur, hymnis cælestibus honoratur: illinc nos, ut spero, custodiens, me hæc scribentem respicit, te legentem. Hactenus ex epistola ad Bassulam. Ea quæ sequuntur, sunt ex historijs Gallorum excerpta, Authore Gregorio Turonensi, Lib. 1. cap. 43.

Duo millia
monachorū
interfuit
exequijs ei.

Cap. 26.

Archadio igitur, & Honorio imperantibus, sanctus Martinus Turonorum Episcopus plenus virtutibus & sanctitate, præbens infirmis multa beneficia, octogesimo primo ætatis suæ anno, Episcopatus autem vigesimo sexto, apud Condatensem diocesis suæ vicum excedens à seculo, feliciter migravit ad Christum. Transijt autem media nocte, quæ Dominica habebatur, Attico Casarioq; consulibus. Multi enim in eius transitu psallentium voces audierunt in cælo, quod in libro virtutum eius primo plenius exposuimus. Nam cū primùm sanctus Dei apud Condatensem, ut diximus, vicum ægrotare coepisset, Pictavi populi ad eius transitū, sicut & Turonici, conuenerunt. Quo migrante, grandis altercatio inter vtrunque populum surrexit. Dicebant enim

Pictauienses
& Turonenses
conten-

enim Piclavi: Noster est monachus, nobis Abbas exitit: nos requirimus commen-
 datum: sufficiat vobis, quod dum esset in mundo, vti fuistis eius colloquio, partici-
 patis conuiuio, firmati fuistis benedictionibus, insuper & virtutibus iucundati. Suffi-
 ciant vobis ista omnia: nobis liceat auferre vel cadauer exanime. Ad hæc Turonici
 respondebant: Si virtutes nobis factas sufficere dicitis, scitote quia vobiscum positus,
 amplius est, quam hic, operatus. Nam vt prætermittamus plurima, vobis suscitauit
 duos mortuos, vnum nobis: Et vt ipse sepe dicebat, Maior ei virtus ante Episcopatum
 fuit, quam post Episcopatum. Ergo necesse est, vt quod nobiscum non impleuit viuus,
 expleat vel defunctus. Vobis est enim ablatas, nobis à Deo donatus. Verum si mos
 antiquitas institutus seruatur, in vrbe, qua ordinatus est, habebit Deo iubente sepul-
 crum. Certè si eum pro monasterij priuilegio cupitis vendicare, scitote quia primum
 ei monasterium cum Mediolanensibus fuit. His ergò litigantibus, sole ruente dies
 clauditur, corpusque in medio positum, ab vtroque populo custoditur, futurum, vt
 manè factò à Piclavis per violètiã auferretur. Sed Deus omnipotens noluit vrbe
 Turonicam proprio frustrari patrono. Deniquè nocte media omnes Piclavi à somno
 fallacia comprimuntur, nec vllus superfuit, qui ex tanta multitudine vigilaret. Igitur
 vbi Turonici eos obdormisse conspiciunt, apprehensam sanctissimi corporis glebam
 alij per fenestram eijciunt, alij aforis suscipiunt. Postquamque in naui, cum omni po-
 pulo per Viennam fluiuium descendunt. Ingressique Ligeris aluicum, ad vrbe Tur-
 onicam cum magnis laudibus psallentiũ dirigunt iter. De quorum vocibus Piclavi
 expergefati, nihil de thesauro, quem custodiebant, habentes, cum magna confusio-
 ne ad propria sunt reuersi.

diu de fœs
 tinendis be-
 ati viri reli-
 quijs.

S. Martinus
 maior virus
 ante Episco-
 patu quam
 post Episco-
 patum.

Cap. 27.

S. Severinus
 Episcopus
 Colonienf.
 audit aiã
 eius ferri in
 caelum.

Similitet
 Eugulius
 eius Archi-
 diaconus.

Cap. 12.

S. Ambrosius
 spiritu adit
 exequijs B.
 Martini.

Beatus autem Severinus Colonienfis ciuitatis Episcopus, vir honestæ vitæ, & per
 cuncta laudabilis, cum die Dominico loca sancta ex cõsuetudine post matutinos
 cum suis Clericis circuiret, hora illa qua vir beatus obiit, audiuit chorum canentium
 in sublimi. Vocatoque Archidiacono, interrogat, si aures eius percuterent voces,
 quas ille attentius audiret. Respondit, Nequaquam. Tunc ille: Diligentius, inquit,
 ausculta. Archidiaconus autem cepit sursum collum extendere, aures erigere, &
 super summos articulos, baculo sustentante, stare. Sed credo eum non fuisse æqualis
 meriti, à quo hæc non merebantur audiri. Tunc prostrati terræ, ipse pariter & beatus
 Episcopus deprecabantur Dominum, vt hoc ei diuina pietas audire permitteret.
 Erectis autem, rursum interrogat senex: Quid audis? Qui ait: Voces psallentium
 tanquam in celo audio: sed quid sit, prorsus ignoro. Cui ille: Ego tibi, quid sit, nar-
 rabo: Dominus meus Martinus Episcopus migravit ex hoc mundo: & nunc Angeli
 canendo eum deferunt in excelsam. Et vt parumpèr mora esset, vt hæc audirentur,
 diabolus eum cum iniquis suis angelis retinere tentauit, nihilque in eodem suum re-
 periens, confusus abcessit. Quid ergò de nobis peccatoribus erit, si tantum sacerdo-
 tem voluit pars iniqua nocere? Hæc sacerdote loquente, noratur tempus. Archidia-
 conus Turones misit velociter, qui hoc diligenter inquireret. Qui veniens, eo die &
 hora manifestissime cognouit transisse beatum virum, quo sanctus Severinus audiuit
 psallentium chorum. Sed & si ad Seueri recurramus historiam, ipsa hora eum sibi
 scripsit cum libro vitæ suæ fuisse reuelatum.

Eo tempore beatus Ambrosius, cuius hodiè flores eloquij per totam Ecclesiam
 redolent, Mediolanensi ciuitati præerat Episcopus: cui celebranti festa Dominica
 diei, ista erat consuetudo, vt veniens lector cum libro, non antea legere præsumeret,
 quam nuntius sanctus præcepisset. Factum est autem, vt illa die Dominica, prophetica
 lectione iam lecta, ante altare stante, qui lectionem beati Pauli proferret, beatissimus
 Antistes Ambrosius super altare obdormiret. Quod videntes multi, cum nullus eum
 excitare præsumeret, transactis ferè duarum aut trium horarum spatijs, excitauerunt
 eum, dicentes: iam hora præterijt: iubeat dominus Episcopus lectori lectionem le-
 gere: expectat enim populus valde iam lassus. Respondens autem beatus Ambro-
 sius: Nolite, inquit, turbari: multum mihi valet sic obdormisse, quia miraculum
 magnum Dominus mihi ostendere dignatus est. Nam noueritis, fratrem meum Mar-
 tinum sacerdotem de corpore egressum fuisse: me autem eius funeri obsequium
 præbuisse. Peractoque ex more seruitio, capitellum tantum, vobis excitantibus, non
 expleui. Tunc illi obstupescati pariter & admirantes, diem & tempus notant. Qui
 sollicitè requirentes, ipsam diem, tempusque reperiunt, quo beatus confessor dixerat
 se eius obsequijs deseruisse.

URTIUS

JOHANNES

RVIII

5

O beatum virum, in cuius transitu sanctorum canit numerus, Angelorum exultat chorus, omniumque caelestium virtutum occurrit exercitus: diabolus praesumptione confunditur: Ecclesia virtute roboratur: sacerdotes reuelatione glorificantur. Quem Michael assumpsit cum Angelis, Maria suscepit cum virginum choris, paradisus retinet laetum cum sanctis. Sed quid nos in laudem eius tentamus, quod non sufficimus adimplere? Ipse est enim laus illius, cuius laus ab eius ore nunquam recessit. Nam nos vtinam vel simplicem possimus historiam explicare. Igitur si quis requirit, cur post transitum Gratiani Episcopi vnus tantum, id est, Lidorius vsque ad sanctum Martinum fuisset, noverit quod, obsistentibus paganis, diu ciuitas Turonica sine benedictione sacerdotali fuit. Nam Christiani, qui eo tempore videbantur, occultis per latebras diuinum officium celebrabant. Nam si qui a paganis reperti fuissent Christiani, aut afficiebantur verberibus, aut gladio truncabantur. A passione ergo Domini vsque ad transitum sancti Martini, anni quadringenti duodecim computantur. Hucusque nos omnia de sancto Martino ex Tomis Aloysij accepimus, quae etiam in antiquis manuscriptis exemplaribus habentur.

Obijt anno
à passione
Domini.
412.

BEATI PETRI DAMIANI SERMO, DE
EODEM SANCTO MARTINO EPISCOPO
*Turonensi: vt habetur octauo Tomo
Aloysij.*

Solennis dies
S. Martini
Episcopi.

Obilis ille confessor, Sacerdotum gloria, gemma Pontificum, Choricorum forma, lumen Monachorum, solennem diem vniuersae nostrae praefixit. Hic est Martinus miraculorum potestate sublimis, qui terrarum orbem lumine suae cognitionis impleuit. Aegyptus religionis mater, & eremitarum fecundissima nutrix, Martinum tantis filijs posuit in exemplum. Creuit in immensum fama nominis eius, & ausa est in ipsam Apostolicam irrumperè dignitatem, quorum manus traclaerunt de Verbo vitae, qui Filium hominis inter filios hominum felici vocis officio diuulgauerunt. In omnem terram peruagata est memoria tanti Pontificis, & vbi cunquè resonat fides Christi, sonat vita Martini. Glorificatur Imperator in milite, laudatur miles in Imperatore. Testatur hoc Turonensis Ecclesia thesaurum corporis eius continens, quae possessiones suas extendit à mari vsque ad mare, quam fecundauerunt Reges, & ornauerunt Principes, cui Romani Pontifices summæ libertatis fastigia prouiderunt. Accedit etiam ad gloriam Confessoris, quia in ipsius honore nonnulla sedium Episcopaliū fundamenta locata sunt, quod (nisi fallor) de alio non legitur Confessore. Scintillat longè lateque fulgor claritatis illius, & de remotis mundi partibus ad praesentiam sancti corporis festinat. Clementia diuinitatis & Regibus & regno nostro prouidit misericorditer, vbi tantum lumen ad remedium peccatorum in seculum collocavit. Actus eius & vitam seruerus insignis orator ita suo nobilitauit eloquio, vt & historiam relatione plena veritate proponeret, & rhetoricis legibus multipliciter insigniret. Et nunc arida uel icieuna lingua nostra quid audeat de laudibus eius immurmurare, cuius laudis plena est terra?

Nō impro-
bat beatus
auth. lari-
tudine pos-
sessionum,
quas habet
Ecclesia, vt
faciant no-
strū repositi-
onem.

Sub tribus
verbis Euā-
gelicis toti
humanae p-
fectionis
summa re-
cluditur.
Eccē. 2.

Psal. 24.

2. Par. 36.

Nè tamen in tantis gaudijs cuiusque sermonis videamur immunes, recurrentem est ad Euangelicam lectionem, in qua sub trium breuitate verborum Sapientia Dei Patris totius humanae perfectionis summam inclusit. ait enim: Videte, vigilate, & orate. Ille, qui videt omnia, hortatur nos, vt corporalibus oculis postpositis, mentis lumine videamus, oculis illis, de quibus per Salomonem dicitur: Oculi sapientis in capite eius. Praecipit ergo, vt soli solitudinem nostri cordis ingrediamur, & reuoluamus veterum sarcinas peccatorum, quibus polluti sumus, & obuolui. Primum ergo videamus apud nos peccatorum abundantiam. Propter nomen tuum, Domine, propitiaberis peccato meo, multum est enim: ait vnicus ille consecrarius Regis aeterni. Peccauimus super numerum arenae maris, & multiplicata sunt peccata nostra. Tu innumerabilia numerare contendis, & in summa ponere, quod summam exuperat. Ecce grandis acerruus, impetuosis torrens, nec potest discuti tanta miseria, quoniam iniqui-